

UNIVERZITET U BEOGRADU
REKTORAT BEOGRADSKOG UNIVERZITETA

MASTER RAD

FENOMEN POVRATNIKA IZ KALIFATA U BIH

Mentor:

Prof. Dr Dragan Simeunović

Kandidat:

student Pejkić Violeta

Beograd, mart 2021. godine

PRILOG : Izjava o akademskoj čestitosti

Student: Violeta Pejkić

Student: Master studije Univerziteta u Beogradu

Autor Master rada pod nazivom:

FENOMEN POVRATNIKA IZ KALIFATA U BIH

Potpisivanjem izjavljujem:

- da je rad isključivo rezultat mog sopstvenog istraživačkog rada;
- da sam rad i mišljenja drugih autora koje sam koristio u ovom radu naznačio ili citirao u skladu sa Uputstvom;
- da su svi radovi i mišljenja drugih autora navedeni u spisku literature/referenci koji su sastavni deo ovog rada i pisani u skladu sa Uputstvom;
- da sam dobio sve dozvole za korišćenje autorskog dela koji se u potpunosti/celosti unose u predati rad i da sam to jasno naveo;
- da sam svestan/na da je plagijat korišćenje tuđih radova u bilo kom obliku (kao citata, parafraza, slika, tabela, dijagrama, dizajna, planova, fotografija, filma, muzike, formula, veb sajtova, kompjuterskih programa i sl.) bez navođenja autora ili predstavljanje tuđih autorskih dela kao mojih, kažnjivo po zakonu (Zakon o autorskom i srodnim pravima, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 104/2009, 99/2011, 119/2012), kao i drugih zakona i odgovarajućih akata Univerziteta u Beogradu;
- da sam da sam svestan/na da plagijat uključuje i predstavljanje, upotrebu i distribuiranje rada predavača ili drugih studenata kao sopstvenih;
- da sam svestan/na posledica koje kod dokazanog plagijata mogu prouzrokovati na predati master rad i moj status;

Beograd, 08.03.2021.

Potpis studenta

SAŽETAK

Ovaj master rad proučava fenomen povratnika u procesu njegovog nastajanja, vrbovanja novoveraca, uvođenju sekularnog muslimanskog stanovništva u selafizam, regrutovanje terorističkih boraca za odlazak na ratište i povratak u BiH nakon gubitka teritorije ratom zahvaćenog područja.

Svrha ovog rada bila je prepoznavanje motiva za nastanak stranih terorističkih boraca i njihov povratak u BiH nakon učešća u stvaranju islamske verske države-Kalifata. Ovaj master rad treba da odgovori na pitanja kako i zašto dolazi do vrbovanja sekularnog muslimanskog i nemuslimanskog stanovništva, odnosno muslimanskih konvertita. Istovremeno se testira hipoteza da postoje različiti motivi za prihvatanje ideja selafizma i odlaska na ratišta u konačnu bitku sa neverniciima ime ljubavi prema Bogu i mučeništva ili života po principima šerijatskog idealnog islamskog društva.

Cilj ovog rada je prepoznavanje metoda i mehanizama za vrbovanje i indoktriniranje mladih ličnosti i načina za snižavanje vrednosti koji su glavni motivi za odlazak u džihad. Rizik usled prihvatanja povratnika terorista u društvenu zajednicu povratnici koji se nikada nisu deradikalizovali i koji se vraćaju u zemlju radi izvršenja napada ili prihvatanje povratnika koji su se zaista deradikalizovali, ali koji su posle različitih društvenih uticaja, ponovo radikalizovali i postali teroristi.

Ključne reči: Kalifat, strani teroristički borci, povratnici, konvertiti, selafisti.

SUMMARY

This master thesis studies the phenomenon of returnees in the process of its emergence, recruiting new believers, introducing the secular Muslim population into Salafism, recruiting terrorist fighters to go to the battlefield and return to BiH after losing the territory of the war-torn area.

The purpose of this work was to recognize the motives for the emergence of foreign terrorist fighters and their return to BiH after participating in the creation of the Islamic religious state-Caliphate. This master's thesis should answer the questions of how and why the secular Muslim and non-Muslim population, ie Muslim converts, are recruited. At the same time, the hypothesis is tested that there are different motives for accepting the idea of Salafism and going to the

battlefields in the final battle with unbelievers in the name of love for God and martyrdom or living according to the principles of Sharia ideal Islamic society.

The aim of this paper is to identify methods and mechanisms for recruiting and indoctrinating young people and ways to lower values that are the main motives for going to jihad. Risk due to the acceptance of terrorist returnees into the social community returnees who have never been deradicalized and who return to the country to carry out attacks or accept returnees who have really been deradicalized, but who after various social influences, radicalized again and became terrorists.

Keywords: Caliphate, foreign terrorist fighters, returnees, converts, Salafists.

Biografija kandidata

1. Ime i Prezime: Violeta Pejkić (rođena Arandelović)
2. Datum i mesto rođenja: 17.06. 1970. Kragujevac
3. Adresa: Miloša Obrenovića 36, Obrenovac
4. Telefon: 0648653109
5. E-mail: zmajviki@gmail.com
6. Obrazovanje: Diplomirani mašinski inženjer

Obrazovna ustanova	Godina završetka	Stečena diploma
Mašinski Fakultet Univerziteta u Kragujevcu	1999	Diplomirani mašinski inženjer smer procesna tehnika

7. Profesionalno iskustvo:

Organizacija	Od	Do	Funkcija
Šumadija Auto Kragujevac	1999	2006	Rad na organizovanju poslovnih aktivnosti proizvodnje kablova za automobile, sa posebnim osvrtnom na bezbednost i zdravlje na radu i na protivpožarnu zaštitu
Šumadija Auto Kragujevac	2006	2014	Odgovorno lice za bezbednost i zdravlje na radu i zaštitu od požara
Gimanzija u Obrenovcu	2014	2014	Profesor Matematike i Fizike na zameni
Izoprogres-Beograd i Termika- Beograd	2014	2015	Odgovorno lice za bezbednost i zdravlje na radu i protiv požarnu zaštitu

Poreska uprava - Centrala	2015	Danas	Studijsko analitički poslovi zaštite od požara
---------------------------	------	-------	--

8. Stečene ključne kvalifikacije:

- **Diplomirani mašinski inženjer, smera procesna tehnika**
- **Stručni ispit iz Bezbednost i zdravlje na radu (stečeno zvanje: Odgovorno lice za bezbednost i zdravlje na radu)**
- **Stručni ispit za Protivpožarnu zaštitu (stečeno zvanje: Odgovorno lice za požarnu zaštitu)**
- **Državni stručni ispit za rad u državnim organima**
- **Specijalističke studije inovativnog znanja smer Terorizam i organizovani kriminal stečena u Beogradu na FPN u septembru 2020.**

9. Učestvovanje u posebnim projektima:

Naziv projekta	Vreme izvođenja radova	Radno mesto
Revitalizacija bloka A3 u 2014 godini u TENT A u Obrenovcu.	2014-2015	Odgovorno lice za bezbednost i zdravlje na radu i protiv požarnu zaštitu

10. Ukratko: Rođena u Kragujevcu gde je završena osnovna i srednja škola kako i mašinski fakultet Univerziteta u Kragujevcu. Organizovala proces proizvodnje visokonaponskih kablova za svećice u automobilima. Radila na zameni, predajući Matematiku i Fiziku u Gimnaziji u Obrenovcu. Angažovana na Revitalizaciji bloka A3 u TENT A Obrenovac. Zaposlena u centrali poreske uprave od 2015. godine na poslovima zaštite od požara.

SAŽETAK	2
SUMMARY	2
Biografija kandidata	4
POPIS KORIŠĆENIH SKRAĆENICA SA ZNAČENJEM – SKRAĆENICE	7
SPISAK TABELA I FOTOGRAFIJA	8
1. UVOD	9
1.1. Cilj rada	9
1.2. Predmet rada	9
1.3. Hipoteze istraživanja	15
1.4. Metode istraživanja	16
1.5. Struktura sadržaja rada	16
2. Odlazak terorističkih boraca i migranata iz BiH u Kalifat	18
2.1. Motivi koji podstiču na odluku dobrovoljaca (stranih terorističkih boraca i migranata) da otputuju u Siriju i Irak iz BiH	18
2.1.1. Utisak da se neminovno stvara Kalifat i želja da se učestvuje u njenoj izgradnji	21
2.1.2. Utisak da se vodi pravedni rat	22
2.1.3. Predskazanje bitke svih bitaka	22
2.1.4. Uticaj verskog školovanja i nedostatak kritičkog razmišljanja	22
2.1.5. Laka dostupnost literatura i internet blogova i sajtova za vrbovanje i indoktrinaciju stanovništvu	26
2.1.6. Finansijski i moralni uticaj dijasporu BiH na odlazak na ratišta	28
2.1.7. Nepravedan sistem i nesigurnost. Nedostatak vladavine prava. Jako slabe institucije u regionu	29
2.1.8. Dekulturizacija i stvaranje nadnacionalnog (selafističkog) identiteta	30
2.1.9. Vrbovanje sekularnih muslimana za selafijski pokret	31
2.1.10. Mogućnost zaposedanja i preuzimanja bogatih nekretnina na ratištima, pljačka. Avantura. Mogućnost dokazivanja sebe kao ratnika	32
2.1.11. Držanje seksualnog roblja	32
2.1.12. Džihadisti za vikend. Fotografisanje za društvene mreže	33
2.1.13. Pružanje humanitarne pomoći	33
2.1.14. Oproštaj grehova	33
2.1.15. Lični razlozi za odlazak na ratišta	34
2.2. Novoverci – konvertiti	35
2.2.1. Razlozi za preobraćenje hrišćana u muslimane	36
2.2.1. Vrbovanje konvertita	37

2.2.1.1. Vrbovanje konvertita ženskog pola	39
2.2.2. Odnos konvertita i paradžemata	40
2.2.3. Odnos konvertita i okruženja	40
2.2.4. Uloge koju preuzimaju konvertiti	41
2.3. Odlazak terorističkih boraca u ISIL	42
2.3.1. Vojna obuka regrutovanih terorističkih boraca u BiH pre odlaska na ratišta	44
3. Povratnici iz Kalifata u BiH	46
3.1. Psihološki profil ekstremiste povratnika	48
3.2. Razlozi za povratak	49
3.1.1. Razlog za povratak- povoljna kaznena politika u BiH	50
3.1.2. Razlog za povratak-prestanak volje za zločinima	50
3.1.3. Razlog za povratak- nastavak subverzivnog delovanja u matičnoj državi	51
3.1.4. Razlog za povratak- uništenje ISIL-a u vojnom sukobu	52
3.2. Odnos međunarodne zajednice prema povratnicima	53
3.3. Otpor međunarodne zajednice prihvatanju i reintegraciji povratnika iz ISIL-a	56
Zaključak	60
Rečnik nepoznatih reči i izraza (A-Z)	62
Literatura	64

POPIS KORIŠĆENIH SKRAĆENICA SA ZNAČENJEM – SKRAĆENICE

IZBiH- Islamska zajednica Bosne i Hercegovine, jedina i jedinstvena zajednica muslimana u BiH i Bošnjaka izvan domovine, kao i drugih muslimana koji je prihvataju kao svoju.

ISIL- Islamska država Iraka i Levanta. Levan je teritorija na delu današnje Sirije

s.a.v.s. (sallallahu alejhi ve sellem)- Allahov Poslanik, odnosno prorok Muhammed

ISIS, DAESH - Islamska država Iraka i al-Shama

SDF - Sirijske demokratske snage

HTS - Organizacija za oslobađanje Levanta- aktivna je sunitska islamistička militantna grupa (Haiat Tahrir al-Sham)

SPISAK TABELA I FOTOGRAFIJA

U master radu nisu korišćene tabele i fotografije, izuzev tabele nepoznatih reči i izraza koja se nalazi na kraju ovog teksta.

1. UVOD

1.1. Cilj rada

Cilj ovog master rada je da se prepoznaju motivi za odlazak, kako bi se čitalac mogao uvesti u osnove razloga za formiranja indoktrinirane ličnosti zavedene sa fundamentalnim muslimanskim shvatanjima i kako bi se budućim istraživačima omogućilo olakšano prepoznavanje pretpostavke da bi moglo da dođe do smanjenja motiva za odlazak u džihad, kao i načina za smanjenje rizika nastalih usled rehabilitacije povratnika u društvenu zajednicu. Cilj ovog rada je pronalaženje načina da se mladi ljudi odvrate od ideje odlaska na ratište, pridruživanja terorističkim grupama ili da se spreči dalji nastanak i razvoj muslimanskog ekstremizma.

Čitalac treba da se upozna sa novim terminima stranih terorističkih boraca, konvertita, selafijsko-vahabitskih zajednica i povratnika koji se nalaze pod zaštitom vlasti, osoba bliskih vlasti i društvene zajednice u BiH. Između ostalog, cilj ovog rada je i da se analizira otpor međunarodne zajednice, prihvatanju i smanjenim kaznama povratnicima koji dolaze sa ratnih područja Sirije i Iraka iz Kalifata. Posebno se obraća pažnja na fenomen konvertita, zavrbovanih ljudi koji odlaze sa svojim porodicama na ratišta u cilju stvaranja Kalifata.

1.2. Predmet rada

U ovom radu će biti obuhvaćen povratnik iz Kalifata, kao stranog terorističkog borca, njegovo nastajanje, putovanje u ISIL i povratak u zajednicu u kojoj je radikalizovan i regrutovan.

Povratak osoba koje su otišle u zonu ratnih dejstava Sirije i Iraka, a koje su poreklom iz Evrope, usled velikog pritiska na ratištima sada se vraćaju.

Mnogi od povratnika imaju prošlost iskusnih ratnika, ali ima i onih sa različitom prošlošću. Po tome se mora računati na to da među povratnicima ima dosta žene i dece. Mnogo dece je rođeno na teritoriji Islamske države i nemaju ništa od dokumenata. Problem se javlja kada majke sa decom za koje nemaju dokumenta žele da se vrate u svoje matične države.

U tekstu ovog master rada koristiće se izrazi Islamska država ili ISIL kao zajednički naziv za ove islamske države, odnosno Kalifat kao opšti pojam muslimanske države sa ustavom koji je sadržan u svetoj knjizi Kur'an.

Stručnjaci iz oblasti povratnika iz Kalifata smatraju da će među povratnicima biti izvestan broj osoba koji će biti „spavači“, vešto prikrivajući svoju nameru da po naređenju u određenom momentu izvedu zadati teroristički napad. Neki su se vratili sa namerom da izvedu neki ili nekoliko terorističkih napada. Takođe među povratnicima se mogu očekivati osobe koje će imati zadatak da nastave sa širenjem ideje Islamske države i dalje indoktrinacije i radikalizacije novih sledbenika.

Analizirajući problem povratnika polazi se od pretpostavke da su muslimanski povratnici radikalizovani i da predstavljaju pretnju u zemlji povratka za izvršavanje terorističkih napada. Zemlje suočene sa problemom povratnika vrše značajne analize sklonosti i efikasnosti napada povratnika na domaćem terenu kao i vremenu trajanja pretnje koju mogu predstavljati. Potrebno je pronaći odgovor na pitanje za povratnika koji se uključe u terorizam, koji je prosečni vremenski okvir za njihove pokušaje napada ili obrnuto: koliko je potrebno vreme za njegovu rehabilitaciju? Neke zemlje su preduzele korake u stvaranju programa rehabilitacije, međutim trend radikalizacije nije zaustavljen u BiH, čak naprotiv, sve ukazuje na proces njegovog širenja.

Zapadne zemlje podeljene u tome kako odgovoriti na izazove stranih boraca nakon sukoba i povratka. Strah od stalnih pretnji terorizma naterao je neke vlade da donesu zakone koji oduzimaju državljanstvo povratnicima, drugi su odbili da vrate svoje građane, čak i za krivično suđenje. S obzirom na opseg učešća stranih boraca u

Sirijskom građanskom ratu i njegovo širenje u Irak, potencijalna opasnost stotine zapadnih dobrovoljaca koji su se vratili da postanu uspavani teroristi, glavni je osnov politike za koju se zemlja opredeljuje.

Postoje različite kategorije u koje se svrstavaju povratnici koji bi mogli predstavljati pretnju za matičnu državu i to:

- povratnici teroristi, koji se nikada nisu deradikalizovali i koji se vraćaju u zemlju radi izvršenja napada. Oni najčešće pokreću napade ubrzo nakon povratka.

- povratnici koji su se zaista deradikalizovali ali koji su, posle nekog vremena i različitih društvenih uticaja, ponovo radikalizovali i postali teroristi. Oni se smatraju povratnicima u terorizam i mogu pokrenuti napade i nakon nekoliko godina.

Mnogi muslimani koji imaju problematičnu (ratnu) prošlost veruju da se mogu iskupiti samo ukoliko budu verno poštovali i pratili pravila koja im nameće pročišćen islam.

Neki od muslimana su od trenutka kada su čuli da je proglašen Kalifat, željno iščekivali povoljnu priliku da tamo odu i uvere se u istinitost života po principima šerijatskog idealnog islamskog društva. Tako su stvoreni uslovi za politički fenomen povratnika iz Kalifata.

Odlazak u Islamsku državu (Hidžra) je za najveći broj vernika je putovanje u jednom smeru. Osobe koje putuju ne mogu se svrstati u jednu kategoriju i isti psihološki profil, kako bi se to na prvi pogled učinilo. Profil pojedinca koji je izložen raznim faktorima ne može se sa sigurnošću utvrditi, zbog različitog stepena delovanja zajednice koja je takođe ranjiva i neotporna na radikalizaciju i nasilni ekstremizam. Među putnicima ima različitih nacionalnosti, različitih starosnih dobi, pola, finansijske situacije, različitih obrazovnih profila i sl. Iz toga sledi da motivi putovanja ne mogu biti isti, jer je proces radikalizacije bio različit u zavisnosti od osobe do osobe. Muškarci koji su odlazili u zemlje sa ratnim dešavanjima najčešće prethodno imaju borbena iskustva i posebnih veština koja su neophodna u ratu. Neke džihadijske formacije u drugim državama su slali svoje članove na ratišta u Siriju i

Irak, kako bi stekli borbeno iskustvo koja bi kasnije mogla da prenesu u svoje matične države.

Za neke je uzbuđenje i mogućnost dobijanja statusa u verskoj državi Kalifatu primarni cilj, zbog čega odlaze u Kalifat. Mnogi dobrovoljci su nadahnuti učestvovanjem u stvaranju istinske muslimanske države i to sebi postavljaju za primarni cilj.

Cilj muškaraca koji odlaze u borbene jedinice uz želju za dokazivanjem sebe kao ratnika, želju za avanturom i želju za dokazivanjem.

Žene koje su odlazile u Islamsku državu preuzimaju na sebe ulogu u stvaranju porodica sa više dece i zauzimanje mesta ponosnih majki budućih vojnika inspirisane osećanjem važne uloge u izgradnji i obnovi snažne verske države Kalifata. Žene u Islamskoj državi imaju jako bitnu ulogu u regrutaciji i indoktrinaciji, odnosno zavođenju dece i omladine za obavljanje vojnih poslova i poslova bezbednosti.

Konvertiti su osobe koje napuštaju svoju veroispovest, što u ovom slučaju je prelazak pravoslavnih hrišćana u muslimansku veru uz najčešće zadržavanje imena i prezimena koje im omogućava jednostavnije kretanje i pristup.

Vrbovanje ovih osoba podrazumeva njihovo uključivanje u aktivan rad vahabitsko selafijske zajednice, kurirskog rada širom sveta, a najčešće po evropskim zemljama, odlazak na ratišta i u ekstremnim slučajevima učešće u terorističkim napadima.

Razlog zbog kojeg se islamski radikalisti opredeljuju da iz redova bivših pravoslavaca angažuju potencijalne ekstremiste, krije se u činjenici da su neupadljivi i ne skreću veliku pažnju na sebe, kako građana, tako ni službi bezbednosti. Novoverci u islamu imaju evropske pasoše, prepoznatljiva građanska imena i kao takvi mogu slobodno da se kreću širom Evrope.

Jedan od najčešćih razloga za prelazak je „duhovni mir“, kako ga opisuju konvertiti. Prema njihovim rečima Srpska Pravoslavna Crkva ne može da odgovori na svakodnevna životna pitanja i ne može da pruži adekvatnog sagovornika za sva verska pitanja. U muslimanskoj veri postoji puno ljudi čiji je zadatak u vrbovanju,

prepoznavanje životnih problema i ponuda odgovora koji je zapisan u svetoj knjizi Kur'anu.

Bez obzira što je Islamska država oduzela dokumenta svojim regrutovanim terorističkim borcima, neki od njih uspevaju da se vrate u svoje države neopaženo. Međutim česti su primeri da se povratnici sa svojim porodicama obraćaju konzularnim predstavnicima najčešće u Turskoj kako bi dobili nova dokumenta za putovanje, odnosno pasoše.

Neke od povratnika presreću vlasti i smeštaju ih u logore ili zatvore, ili pak nakon ispitivanja mogu da obaveste ambasade/konzulate drugih zemalja i da im isporuče povratnike. Presudno je bitno da se obezbedi sistem sa ranim upozorenjem pre povratka teroriste ili indoktrinirane ličnosti u svoju domovinu.

Svakako da je jedan od razloga za povratak ljudi sa ratišta vreme zbunjenosti kada se nije znalo ko se protiv koga bori i zašto. To je proizvelo veliku razočaranost ljudi i ispunilo ih grižom savesti.

Jedan od razloga za povratak je zarobljavanje. To su osobe koje su zarobljene u borbi i koji pored svoje volje bivaju vraćani u zemlje odakle dolaze.

Jedan broj pristalica Islamske države vraćen je nazad kako bi mogli u pravom trenutku da izvrše napad na ciljeve kod kuće. Pojedini od njih su samovoljno krenuli put kuće smatrajući da bi mogli mnogo više da učine za svoju stvar nego u Siriji ili Iraku, gde su vodili borbe.

Očigledno je da svaki od povratnika mora se analizirati i posmatrati pod lupom, kako bi se utvrdili razlozi za povratak i sprečile njihove moguće terorističke radnje ili aktivnost na daljoj indoktrinaciji i zavođenje novih pristalica.

Otpor međunarodne zajednice prihvatanju i reintegraciji povratnika iz ISIL-a

Najveća zabrinutost međunarodne zajednice je svakako ponavljanje incidenta od 11. septembra, jer se vraćaju obučene i dobro uvežbane osobe, sa naprednim znanjima. Naročito je opasno znanje iz nuklearne fizike i pristup nuklearnim objektima za proizvodnju električne struje. Incident iz Černobila bi se mogao postati incident sa vrlo skromnim razmerama, u odnosu na potencijalne incidente koji bi mogli čitav

kontinent raseliti. Pojedini objekti mogu čitavu populaciju kontinenta Evrope naterati na odlazak. Retki delovi bi ostali naseljeni i Evropa bi mogla ostati sa samo nekoliko miliona stanovnika. Takvi scenariji vladama teraju strah u kosti i tera ih na konstantan odgovor i pripremu svih bezbednosnih službi.

Ključ za adekvatan odgovor međunarodne zajednice na pojavu povratnika je svakako u načinu prepoznavanja i vođenje evidencije osoba koje su učestvovala u stranim vojnim ili paravojnim terorističkim formacijama. Današnje vreme u kojem je omogućeno brzo prebacivanje osoba preko evropskog kontinenta, često lako zavarava trag učesnika u terorističkim operacijama u područjima naglašenih ratnih dešavanja. Poznato je da u svim vojnim sukobima u istoriji bilo stranih boraca, bilo da su dolazili iz ubeđenja ili koristi, međutim nikada njihov broj nije bio ovoliko visok. Samo iz Evrope je otišlo preko 5000 boraca od oko 120000 iz 12 zemalja sveta, u zonu ratnih dejstava Sirije i Iraka.

Povratak osoba koje su otišle u zonu ratnih dejstava Sirije i Iraka, a koje su poreklom iz Evrope, usled velikog pritiska na ratištima sada se vraćaju. Zone pod kontrolom terorističkih grupa postaju nestabilne, rute snabdevanja hranom, oružjem, opremom i sanitetskim materijalom postaju neprohodne, što sve skupa dovodi do razočarenja i potrebe za povratkom.

Za očekivanje je logičan sled događaja koji će rezultirati porazom Islamske države pred međunarodnom koalicijom, što će proizvesti veliki broj izbeglica, migranata i među njima veliki broj povratnika. Nije realno očekivati da će se istovremeno pojaviti veliki broj povratnika, nego je realnije sagledati postepeno njihov povratak. Mnogi od povratnika imaju prošlost iskusnih ratnika, ali ima i onih sa različitom prošlošću. Po tome se mora računati na to da među povratnicima ima dosta žene i dece. Mnogo dece je rođeno na teritoriji Islamske države i nemaju ništa od dokumenata. Problem se javlja kada majke sa decom za koje nemaju dokumenta žele da se vrate u svoje matične države.

Prisustvo stranih terorističkih boraca nije samo u Islamskoj državi nego i u Hajat Tahrir el-Šam koji je povezan sa Al Kaidom. Ova država je ranije imala naziv

Džahbat Fatah el Šam, odnosno Džahbat-al Nusra. U tekstu ovog specijalističkog rada koristiće se izrazi Islamska država ili ISIL kao zajednički naziv za ove islamske države.

Stručnjaci iz oblasti povratnika iz Kalifata smatraju da će među povratnicima biti izvestan broj osoba koji će biti „spavači“, vešto prikrivajući svoju nameru da po naređenju u određenom momentu izvedu zadati teroristički napad. Neki su se vratili sa namerom da izvedu neki ili nekoliko terorističkih napada. Takođe među povratnicima se mogu očekivati osobe koje će imati zadatak da nastave sa širenjem ideje Islamske države i dalje indoktrinacije i radikalizacije novih sledbenika.

Međutim, postojaće sigurno veliki broj pokajnika koji su učestvovali u egzekucijama ili su bili prisutni kada su se one vršile. Takođe postojaće teroristi koji će otići u zatvor, a neki i ne ili će možda biti osuđeni na uslovne kazne sa boravkom u sopstvenim porodicama.

Mnogobrojni selafijski sledbenici, zaneti verskim idejama postaju samo oružje u rukama svetskih moćnika, usled čega posledica tog proces je stvaranje terorističkih stranih boraca, njihov dobrovoljni odlazak na ratište i povratak, što sveukupno čini jedan fenomen pod nazivom: „Povratnici iz Kalifata“.

1.3. Hipoteze istraživanja

Glavna hipoteza ovog rada je da postoje različiti motivi za prihvatanje ideja selafizma, radikalnog islama i odlaska na ratišta u borbu za Kalifat. Druga hipoteza je da vrbovanje hrišćanskih preobraćenika (konvertita) i njihovo upućivanje na strana ratišta. Treća hipoteza može se smatrati međusobna povezanosti vlasti u BiH, osoba bliskih vlasti i paradžemata, odnosno zajednica selafista koji imaju zajednički cilj, prihvata povratnika sa ratišta.

1.4. Metode istraživanja

Osnovne metode koje će se koristiti tokom izrade master rada su analiza, dedukcija, apstrakcija i indukcija. Rad je zasnovan na podacima sa interneta, stručnih radova i novinskih članaka, koji će između ostalog poslužiti kao najvažnije sredstvo za istraživanje, analizu i izradu ovog rada. Internet omogućava da se na jednostavan način uz pomoć novinskih članaka mogu spoznati detalji iz tokom vrbovanja osoba koje će prihvatiti fundamentalističko učenje i koji će prihvatiti da budu regrutovani i učesnici u raznim operacija bilo kako borci na frontu, bombaši samoubice ili će kao konvertiti biti jataci, kuriri ili izvršioci specijalnih terorističkih operacija. Internet je između ostalog omogućio pristup različitim svetskim teoretskim analizama u naučnim člancima, koji će poslužiti za izradu teoretskog dela ovog master rada.

1.5. Struktura sadržaja rada

- Uvod

- Prvo poglavlje: **Odlazak terorističkih boraca i migranata iz BiH u Kalifat**

Motivi koji podstiču na odluku dobrovoljaca (stranih terorističkih boraca i migranata) da otputuju u Siriju i Irak iz BiH. Odlazak terorističkih boraca u ISIL usled uticaja verskog radikalnog školovanja i nedostatka kritičkog razmišljanja. Jedan od motiva je svakako veliki broj internet sajtova umerenog verskog muslimanskog učenja i manji broj sa radikalnom indoktrinirajućom promocijom islamske vere. Takođe tu spadaju finansijski uticaj nevladinih organizacija iz inostranstva i dijaspora iz BiH koja je rasuta po svetu. Nedostatak vladavine prava i korumpirani sistem uz slabe institucije u regionu svakako je jedan od značajnih motiva odlaska na ratište. Dekulturizacija stanovništva, smanjenje tolerancije prema drugim etničkim zajednicama olakšavaju vrbovanje boraca za ratište i razne

terorističke akcije. Izvestan broj boraca odlazi zbog blagostanja koji očekuje na ratištu, što uključuje preuzimanje tuđih bogatih nekretnina, seksualnog roblja i sl. Neki odlaze zbog mogućnosti dokazivanja sebe kao ratnika, što uz avanturu i fotografije za internet mreže upotpunjuje svoju sliku po povratku sa ratišta. Pored tog postoji želja da se pomogne licima na ratištu, uključujući i pružanje medicinske i humanitarne pomoći. Pored nabrojanih postoje i lični razlozi za odlazak na ratište, uključujući osvetu i nesporazume sa voljenima i porodicom.

Svakako u ovom delu su predstavljeni i preobraćenici (konvertiti) koji imaju sopstvene razloge za prelazak iz hrišćanske u muslimansku veru. Vrbovanje konvertita se razlikuje ponaosob i zavisi od osobe do osobe, a pristup ženama je vidno drugačiji i uspešniji jer su žene otvorenije za komunikaciju. Terorističke uloge koju preuzimaju konvertita nakon prihvatanja radikalnog učenja.

- Drugo poglavlje: **Povratnici u BiH**

Razlozi za povratak boraca koji se nalaze na ratištima u Siriji i Iraku u Kalifatu. Neki od boraca koji su otišli u Kalifat su izgubili volju da dalje vrše zločine i žele da izvuku iz svega toga. Jedan od razloga za povrataka je povoljna kaznena politika u BiH. Izvestan broj povratnika ima zadatak da nastavi subverzivno delovanje u matičnoj državi. Višednevni povratak kući sa ratišta nije jednostavan, zahteva organizaciju, kako bi se izbegla međunarodna policija i zarobljeništvo od strane kurdskih snaga. Odnos međunarodne zajednice prema povratnicima je različiti i zavisi od države do države. Usled toga postoji otpor dela međunarodne zajednice prihvatanju i reintegraciji povratnika iz ISIL-a.

- **Zaključak**

Analizirajući problem povratnika potvrdiće se pretpostavka da su povratnici radikalizovani i da predstavljaju pretnju za izvršavanje terorističkih napada u zemlji povratka. Pred budućim istraživačima je da odrede kolika je stvarna opasnost od povratnika i vremensko trajanje te pretnje koju čine.

2. Odlazak terorističkih boraca i migranata iz BiH u Kalifat

Mnogi muslimani koji imaju problematičnu (ratnu) prošlost veruju da se mogu iskupiti samo ukoliko budu verno poštovali i pratili pravila koja im nameće pročišćen islam.

Neki od muslimana su od trenutka kada su čuli da je proglašen Kalifat, željno iščekivali povoljnu priliku da tamo odu i uvere se u istinitost života po principima šerijatskog idealnog islamskog društva. Tako su stvoreni uslovi za politički fenomen povratnika iz Kalifata.

Podaci koji se mogu pronaći govore da je 2017. godine prijavljeno više od 42.000 inostranih terorističkih boraca koji su stigli iz preko 120 zemalja sveta i pridružili se terorističkim organizacijama tokom perioda između 2011. i 2016. godine. Pri tome, ono što interesuje je da je od tog broja otprilike 5.000 lica došlo iz Evrope. *„Najveći broj odlazaka u Islamsku državu zabeležen je tokom 2015. godine, a od tada je broj dolazaka u padu. Naročito je broj dolazaka smanjen uključenjem Ruskih vojnih snaga u ratna zbivanja i angažovanje njihove avijacije, za uništavanje žive sile, opreme, tehnike i magacina“.* [1]

2.1. Motivi koji podstiču na odluku dobrovoljaca (stranih terorističkih boraca i migranata) da otputuju u Siriju i Irak iz BiH

Odlazak u Islamsku državu (Hidžra) je za najveći broj vernika je putovanje u jednom smeru. Osobe koje putuju ne mogu se svrstati u jednu kategoriju i isti psihološki profil, kako bi se to na prvi pogled učinilo. Profil pojedinca koji je izložen raznim faktorima ne može se sa sigurnošću utvrditi, zbog različitog stepena delovanja zajednice koja je takođe ranjiva i neotporna na radikalizaciju i nasilni ekstremizam. Među putnicima ima različitih nacionalnosti, različitih starosnih dobi, pola, finansijske situacije, različitih obrazovnih profila i sl. Iz toga sledi da motivi putovanja ne mogu biti isti, jer je proces radikalizacije bio različit u zavisnosti od osobe do osobe. Muškarci koji su odlazili u zemlje sa ratnim dešavanjima najčešće prethodno imaju borbena iskustva i posebnih veština koja su neophodna u ratu. Neke džihadističke formacije u drugim državama su slali svoje članove na ratišta u Siriju i Irak, kako bi stekli borbena iskustva koja bi kasnije mogla da prenesu u svoje matične države.

Za neke je uzbuđenje i mogućnost dobijanja statusa u verskoj državi Kalifatu primarni cilj, zbog čega odlaze u Kalifat. Mnogi dobrovoljci su nadahnuti učestvovanjem u stvaranju istinske muslimanske države i to sebi postavljaju za primarni cilj.

Mnogi od dobrovoljaca su bili uključeni ili su bili izloženi ratnim zločinima. To je istovremeno nadahnjivalo nove terorističke borce da se pridruže ISIL-u kako bi mogao nekažnjeno da učestvuje u zločinima, pri čemu bi za isto delo bio postavljan na viši pijedestal u društvu. To neograničeno nasilje je inspirisalo mnoge psihopate, raznih veroispovesti da se islamizuju i priključe zločinačkim formacijama. Tako su se pojavili između ostalih mnogi zapadnjaci koji prethodno nisu imali nikakve veze sa muslimanskom verom ili željom za stvaranje Kalifata. Ti zapadnjaci su češće nego ikad postajali konvertiti i neretko ekstremisti koji su imali želju da polože svoj život za stvaranje Kalifata. Ekstremno tumačenje džihada se menja od napada na trgovinske centre, kada su uvideli koliku mogu bol i štetu naneti neprijatelju izvođeci samoubilačke bombaške napade.

„U razdoblju nakon 11. septembra ekstremno tumačenje džihada doživjelo je još jednu metamorfozu, prerastajući u kult samoubilačkog bombaškog napada protiv koje često nema vjerovatne obrane. - Ahmed Rashid, pakistanski novinar“ [2]

Cilj muškaraca koji odlaze u borbene jedinice uz žeđ za dokazivanjem sebe kao ratnika, žeđ za avanturom i želje za učestvovanjem u nečem što prevazilazi njih same. Između ostalog, je preuzimanje raznih značajnih uloga, odnosno zapovednih mesta na teritorijama pod kontrolom terorista. Poznati su slučajevi koji su uspeli da se podignu na najviša zapovedna mesta u Islamskoj državi, a koji su bili poreklom sa prostora Balkana.

Pored mnogih koji su odlazili na ratišta, postojao je izvestan broj iskrenih vernika koji su odlazili u Islamsku državu da bi tamo živeli, pa se ne mogu svrstati u terorističke borce nego u migrante. Mnogi su verovali da idu u zemlju snova, u kojoj vladaju islamski propisi.

“Dobar dio tih ljudi najčešće je dolazio iz nekih potpuno zabačenih marginalizovanih sredina, pa ako hoćete, i porodica. Vrlo često iz nefunkcionalnih porodica. Vrlo često iz porodica sa izraženom prošlošću obiteljskog nasilja. Imate jako puno povratnika u kriminal. Ljudi sa višestrukim kriminalnim dosijeima, pravosnažnim presudama. Imate ljudi koji su agresivni bili i ponašali se mimo normi društvenih i prije odlaska u Siriju i Irak. A imate i ljudi koji su iz stabilnih porodica, u kojima je bilo i dovoljno novca,” kaže Azinović. [2]

Osobe koje su potekle iz normalnih porodica a koji su postali povratnici, mogu zadobiti poverenje vlasti da se priključe svojim porodicama radi izgrađivanja normalnih odnosa u okruženju ljudi koji ih vole. Takvo okruženje po pravilu daje najbolje rezultate, ali je neophodno da se stalno obavlja informisanje i obuka članova porodice i drugih osoba koji su u kontaktu sa povratnikom, kako i oni ne bi iz svoje ljubavi bili indoktrinirani, što je obrnuti princip od poželjnog. Mentalno zdravlje svakog povratnika mora da bude pod budnim okom stručnih osoba, naročito ako je povratnik dobio uslovnu kaznu kao meru resocijalizacije u društvu.

Žene koje su odlazile u Islamsku državu preuzimaju na sebe ulogu u stvaranju porodica sa više dece i zauzimanje mesta ponosnih majki budućih vojnika inspirisane osećanjem važne uloge u izgradnji i obnovi snažne verske države Kalifata. Žene u Islamskoj državi imaju jako bitnu ulogu u regrutaciji i indoktrinaciji, odnosno zavođenju dece i omladine za obavljanje vojnih poslova i poslova bezbednosti.

I deca u Kalifatu imaju važnu ulogu u stvaranju te države. Zato je njima posvećeno mnogo vremena kako bi se stvorili budućí vojnici. Većina dece sa navršениh 9 godina počinju da obavljaju potrebne poslove u okviru vojnih obaveza. Posledica toga je razvoj teških trauma. Zato se po povratku mora vrlo brzo obaviti resocijalizacija dece i fokus pomeriti na što bržu normalizaciju i uključivanje indoktrinirane dece u društvo. Da bi se to sprovelo mora se raditi na stvaranju stručnjaka koji mogu da prepoznaju indoktrinaciju i koji mogu da reaguju na nju.

Osobe koje su se odlučile za Hidžru - versko putovanje, obrazloženje su našli u bekstvu iz svakodnevnog i depresivnog života punog problema. Sa druge strane za osobe koje imaju potrebu da od svog života učine nešto, regrutuju se zbog osećanja pripadnosti, upotrebljivosti, svrhe postojanja i uzvišenog cilja.

Na odluku indoktriniranih osoba da postanu dobrovoljci i učesnici u terorističkim akcijama utiče mnogo faktora, od kojih se mogu izdvojiti sledeći:

- Utisak da se neminovno stvara Kalifat i želja da se učestvuje u njenoj izgradnji
- Uticaj verskog školovanja i nedostatak kritičkog razmišljanja
- Laka dostupnost literatura i internet blogova i sajtova za vrbovanje i indoktrinaciju stanovništvu
- Finansijski i moralni uticaj dijaspora BiH na odlazak na ratišta
- Nepravedan sistem i nesigurnost. Nedostatak vladavine prava. Jako slabe institucije u regionu
- Dekulturizacija i stvaranje nadnacionalnog (selafističkog) identiteta
- Vrbovanje sekularnih muslimana za selafijski pokret
- Mogućnost zaposedanja i preuzimanja bogatih nekretnina na ratištima, pljačka. Avantura. Mogućnost dokazivanja sebe kao ratnika
- Držanje seksualnih robinja
- Džihadisti za vikend. Fotografisanje za društvene mreže
- Pružanje humanitarne pomoći
- Lični razlozi za odlazak na ratišta

2.1.1. *Utisak da se neminovno stvara Kalifat i želja da se učestvuje u njoj izgradnji*

Strani teroristički borac može imati želju i osjećaj dužnosti da živi u Kalifatu u vladavini šerijatskog prava na način koji je prema njegovom uverenju odredio sam Poslanik. *„ISIL-ov (Daišev) narativ uključuje označavanje vlada u muslimanskim zemljama kao neislamskih, uz forsiranje ideje da bi muslimani trebali živeti na mestu gde je šerijatski zakon vrhovni zakon, koji uređuje političke i društvene aspekte života. Kalifat se percipira kao utopijska destinacija za pobožnog muslimana.* [2

]

Od kada je nastao vojni sukob u Siriji iz propale revolucije da se smeni Sirijski predsednik Bašar Al Asad, proširivanje DAESH-a je bilo svakodnevno na teritoriji Sirije i Iraka uz veliku podršku lokalnog stanovništva. STB može imati želju i poseban osećaj svojevrstne dužnosti da je potrebno da živi u Kalifatu u državi koja se stvara. Život u Kalifatu znači život u vladavini šerijatskog prava.

„Postojala je velika vjerovatnoća da će teroristi pobijediti, nastavlja bliskoistočni stručnjak. Da su prevladali džihadisti, politička, ustavna i demografska priroda Sirije bi se promijenila „od tolerancije, sekularizma i inkluzivnosti do vahabitskog sunitskog fundamentalizma, koji ne toleriše ni sunite koji se ne pridržavaju ove tradicije“, kaže Ghassan Kadi, bliskoistočni stručnjak i politički analitičar sirijskog porijekla.“ [3]

Mnogi strani teroristički borci su odmah krenuli u Kalifat, kako ta revolucija ne bi prošla bez njih. Zapravo su hteli da se upišu u istoriju i preuzmu velike zasluge i među ljudima, a i kod Boga. To je klasično forsiranje ideje da je potrebno da se živi u državi u kojoj postoje jedino šerijatski najviši i vrhovni zakon koji će urediti sve aspekte života, a da se istovremeno svet oblikuje prema jedinom ispravnom islamskom životu, životu u Kalifatu.

„Adnani je proglasio pokret "spremnim da svijet preoblikuje po proročkoj metodologiji kalifata". U avgustu 2013. rekao je, "Naš je cilj uspostaviti islamsku državu koja ne priznaje granice, na osnovu proročke metodologije." Do tada je grupa zauzela Raku, glavni grad sirijske provincije sa oko 500 000 ljudi, i privlačila je znatan broj stranih boraca koji su čuli njezinu poruku.“ [4]

Uspeh i legitimitet ISIL-a, usled prvobitno izvojevane pobeđe nad sirijskim i iračkim vojnim i policijskim snagama, koje su imale podršku zapadnih zemalja dale su utisak posmatraču na internetu

da je to pravedna sila koja mora pobediti u ovom ratu. Odmah nakon toga ISIL je okupirao velike delove teritorije Sirije i Iraka, čime je ostvario mnogo više nego što su to uradili mudžahedini u Afganistanu. Sa kontrolom velike teritorije ostvaren je utisak stvorene prave verske države koja ima tendenciju daljeg rasta i stvaranja svetskog Kalifata. Novac od nafte je pristizao do svih novih struktura države, pa je i taj prihoda imao ogromnu finansijsku snagu, a simpatizeri su ga tumačili kao znak Božijeg blagoslova na ISIL-om.

2.1.2. *Utisak da se vodi pravedni rat*

Prve faze sukoba u Siriji i snimci koje su prenele sve velike svetske TV i novinske kuće, stvorile su utisak da se sukob u Sirijskoj Arapskoj Republici može okarakterisati kao pravedni rat za zaštitu islamske veri i njenih sledbenika, koji se nalaze izloženi strašnoj torturi vlasti iz Damaska. Pri tome verska obaveza, ispunjavanje verske obaveze, preseljenja, odnosno Hidžre. U ovim trenucima versko preseljenje dobija na značaju i mnogi osećaju da je pravi trenutak da se pridruže pravednoj sili u borbi protiv nevernika. Prizori ratnog užasa kod mnogih muslimana koji su se odlučili na odlazak bili su posledica propagande stradanja Sirijaca koje su plasirale džihadističke grupe. Revolt je urodio odlaskom u Siriju, da bi tamo tek tada usvojili džihadističku ideologiju.

2.1.3. *Predskazanje bitke svih bitaka*

Tradicionalna verovanja i predskazanja imaju strašan uticaj na stanovništvo i mnogi se povode rečima lažnih proroka. U islamskoj veri se govori da će konačna bitka i smak sveta odigrati se u regiji Šamu Siriji pod vođstvom vodstvom Mahdija (Muhamedovog naslednika).

ISIL-ova ideologije je ugradila ova predskazanja u same temelje države, jer su podgrejali stanovništvo da veruju da će osvojeni grad Dabik biti mesto konačne bitke između muslimana i hrišćana. To je bio razlog za mnoge STB da učestvuju u „bitki svih bitaka“, nakon koje će doći do propasti čitavog čovečanstva spašće se samo pravoverni. Ovu bitku oni vide kao borbu za iskupljenje od grehova iz prošlosti i mučeništvo.

2.1.4. *Uticaj verskog školovanja i nedostatak kritičkog razmišljanja*

U Biltenu koji je jedinica El Mudžahedin objavila u maju 1992. godine („zvanično je ova grupa oformljena tek 13.08.1993.“ [5]), objašnjeno je sledeće: „Pored odbrane muslimanske časti u Bosni i oslobađanja okupirane teritorije, Odred je preuzeo na sebe da ljude vrati vjeri, da ih uputi

i vrati izvornom islamu. Stoga je od svog osnivanja Odred otvorio šerijatsku školu, gdje dobrovoljac može učiti o pravoj vjeri, fikhu, biografiji poslanika i zakonima džihada. Pored toga, tu je obrazovanje koja traje oko dva meseca o načinu učenja Kur'ana, kao i opšta predavanja o duhovnosti i islamskom moralu. Takođe, tokom ovog perioda, dobrovoljac dobija obrazovanje kroz povezivanje sa vjernom arapskom ili bosanskom braćom – koji su se ranije priključili – u atmosferi bratstva i odanosti. Obrazuje se u skladu s islamskim kodeksom ponašanja, i u duhu vjerskog morala. Po završetku ovog školovanja, većina dobrovoljaca će biti duboko transformisana.“ [6]

Da bi se ova ideja ostvarila u praksi izdat je pamflet 1993 godine pod nazivom “Shvatanja koja trebamo ispraviti”, koji je napisao al Misri, a koji je služio kao osnovno, uvodno štivo za vrbovanje pripadnika jedinice El-Mudžahid. Ovaj pamflet je 2013. godine ponovo objavila Švedska dawetska organizacija – blisko povezana sa selafijskim zajednicama širom država Balkana koje su kandidati za ulazak u EU.

Neke od muslimanskih humanitarnih organizacija su čak uslovljavale svoju humanitarnu pomoć, naročito članovima porodica palih boraca, obaveznom upisom dece u islamske škole koje su izričito promovisale selafizam. Premda nisu zvanično odobrene, ove škole su prećutno ili čak otvoreno podržali mnogi lokalni lideri; a korišćenjem obrazovanja na ovaj način te organizacije su odigrale ključnu ulogu u transformisanju načina razumevanja islama među nekim bosanskim muslimanima. „Za mlade koji su prihvatili selafizam i želeli su služiti kao buduće selafijske daije u BiH kao i za učenike srednjih škola koji su pokazali interes za religiju ali još nisu bili usvojili selafizam, omogućeno je da steknu fakultetsko obrazovanje u Jordanu, Saudijskoj Arabiji i nekoliko drugih zalivskih zemalja.“ [6]

Pitanje je koliki je zapravo stepen obrazovanja. Prema stručnjaku za oblast bezbednosti Dževadu Galijaševiću, muslimanska verska škola u Islamabadu je isto što i „Pravni fakultet u Pržogrcima“.

„Zanimljivo je da je među pripadnicima paradžemata u pogođenim zajednicama – naročito onima koji slede ili se sumnja da slede tekfirizam: većina je imala ograničeno ili nikakvo formalno versko obrazovanje, pa čak ni selefijske daije koji petkom drže hutbe i klanjaju džumu. Jedan selafijski daija koji redovno predvodi klanjanje džume u paradžematima rekao je da se njegovo obrazovanje sastoji od pohađanja neformalne medrese i slušanja stotina predavanja “obrazovanih daija”. Mnogi sledbenici selefizma naveli su da su stekli slično obrazovanje u procesu preobraćanja priznavši da su prije toga posvećivali malo pažnje religiji.“ [7] Neki ljudi vrbuju se unutar porodica i u krugu prijatelja.

Nakon završenih ekstremističkih škola u kojim se insistira na poništenju kritičkog razmišljanja, lako se mlada osoba uvodi u radikalizaciju. Na pitanje zašto je to tako, ekstremisti kažu da je tako napisano u Kur'anu i da se božija reč ne dovodi u pitanje.

Nedostatak kritičkog razmišljanja dovodi narod u zabludu, čak i kod jednostavnih molitvenih radnji. Safvet Halilović, profesor na Islamskom pedagoškom fakultetu u Zenici kaže: *“Mi u hanefijskom mezhebu (IZBiH) dižemo ruke samo na početku klanjanja. U šafijskom i hanbelijskom mezhebu se dižu ruke više puta u namazu. Onaj ko nije dizao ruke u toku namaza – stoji za njih da je taj namaz ispravan. Sva ulema će to reći. Kada je to ispravno, pusti ljude da klanjaju kako su naučili, zašto vam treba sada ta neka nova stvar. Tu su neke pojave koje selefije nama kritikuju kao što je tespih. Naši muslimani su to preuzeli od Turaka, koji su vojno organizovan narod. To se kroz historiju pokazalo korisnim i lijepim. Zašto sada remetiti naše muslimane sa tim stvarima? To su sitne stvari, ali prave pometnju među vjernicima koji idu u džamije”*. [8]

Islamska država angažuje istaknute psihoanalitičare iz svojih redova koji su u stanju da prepoznae psihološke slabosti pojedinaca. Putem interneta, posebnim tehnikama školuju i indoktriniraju pojedince.

Na mnoge dobrovoljce koji su se pojavili na ratištu u značajnoj meri je uticalo Al Qaidina ideologija oružanog džihada u kojoj se zahteva od svakog muslimana sveta da stupe u rat protiv nevernika do totalnog uništenja zapadnih osvajača uz odlučnost da brane svoju domovinu od stranog osvajača.

Interesantno je poimanje temelja demokratije kod selafista. Ukratko za demokratiju oni propovedaju da jedna od prvih među oblicima idolopoklonstva koja se mora smatrati oblikom nevere i koja se koristi u novije vreme. Svaki selafista je učen da su osnove demokratije sušta suprotnost islamskoj veri.

- Vladavina ljudi u demokratiji. Svemogući Bog rekao je: *"Uistinu je sve stvoreno i zapovijeda, neka je blagoslovljen Bog, Gospodar nad vojskama."* (Kur'an. 7: 54)

Selafisti smatraju da su zakonodavna tela oblici nevere i idolopoklonstva koji se rugaju Božijoj vladavini i ometaju njegove zakone, jer ljudi vladaju, dopuštaju i zabranjuju kako oni žele, a ne po Božijim zakonima. Poslanik je rekao: *"Bog je pravilo i njemu je pravilo."* (Abu Dawud)
„Svemogući Bog je stvoritelj svega, i on je taj koji zapovijeda i donosi zakone, a to je pravilo kojim on upravlja i sudi među svojim slugama. Nitko ne može donositi zakone uz Boga ili odabrati ono što se protivi Božjoj vladavini.“ [9]

Selafisti smatraju da svako ko učestvuje u vladavini ljudi u demokratiji poništava Božju vladavinu i odbacuje je, što ga ne može učiniti Božjim partnerom ili idolom koji se treba poštovati umesto

samog Boga. Svaka ova reč daje podsticaj verniku da odbaci demokratiju kao viziju života svoje zajednice u kojoj živi i tera ga odlazak u Islamsku državu, u kojoj postoji samo vladavina Kur'ana kao najvažnijeg dokumenta u državi.

- Mirna promena vlade i vlasti nakon izbora. Svemogući Bog je rekao: "Bog neće pružiti put nevernima nad vernicima." (Kur'an. 4: 141)

Vizija selafista nikako ne dozvoljava da se vladavina vernika promeni demokratskom voljom biračkog tela i da se sav narod podvrgne onome koje izabran, jer može biti izabran najneverniji među nevernima. Imami selafijske zajednice su se složili da vernik ne sme biti odan neverniku i ako ga zadesi nevera, potrebno je pobuniti se protiv njega i udaljiti se od njega. Zajednica se složila da se vlast nikada ne sme dati neverniku.

- Raspodela moći. Za selafiste raspodela moći kao jedna od osnova demokratije znači razdvajanje religije od vladavine i upravljanja nad Ummetom. Raspodela moći je princip sekularizma na kojem su utemeljene „neverne“ zemlje. Dalje se uči da su idolopoklonici doneli ovu neveru u islamske zemlje kako bi ih udaljili od uputa islama i primene njegovih principa. To je takođe još jedna osnova za imigraciju i život u Kalifatu u kojem postoji sloboda izražavanja svoje vere i ljubavi prema Bogu.

- Nezavisnost sudskog sistema. I ova osnova demokratije kao društvenog uređenja savremenog sveta se kroz selafističku literaturu izučava kao najjači konačni slučaj neverstva i borbe protiv Boga i njegovog Poslanika. Pravosuđe koje vlada u zemljama nevernika je sudstvo čiji su izvor zakoni koje su stvorili ljudi i koji su suprotstavljeni Božijoj volji.

Ovi sudovi postoje ne samo u zapadnim zemljama nego i u mnogim islamskim gradovima, gde se muslimanima presuđuje u suprotnosti od sunneta i Kur'ana. Pored toga selafisti uče da u demokratiji se muslimani teraju da poštuju te zakone iako oni poništavaju potvrdu da je "Muhamed Božji poslanik" i da je njegova reč neprikosnoven.

- Poštovanje ljudskih prava. Svemogući Bog rekao je: "*Kako je mogao onaj koji je stvorio sve ne znati sve?*" (Kuraan. 67:14)

Selafisti se uče da je Bog prilikom stvaranja sveta razlikovao svoje prijatelje i svoje neprijatelje, a da danas razlikuje prava muškaraca od prava žena i dao je svakome dao ono što mu pripada po božijim propisima koji istovremeno propisuju telesne i kaznene zakone. Selafizam shvata poštovanje ljudskih prava u demokratiji kao gnusno poistovećivanje vernika i nevernika što je daleko od verskih osnova. Za njih je odbijanje islamskog kaznenog zakona: poput odmazde, amputacije, kamenovanja, bičevanja, sušta suprotnost koja se protivreči osnovnoj ideji Ummeta.

Za selafiste je poistovećivanje prava muškaraca i žena kada je u pitanju razvod, nasleđivanje, novčana naknada i slično, nešto što je sušta suprotnost islamskom verovanju. I pored ovog tvrdokornog stava o razlikama između muškaraca i žena, mnogo devojaka se odlučilo samostalno da otputuje u Islamsku državu, kako bi ostvarile svoja prava i osnuju svoje porodice.

Svako ko odbacuje ove ideje selafisti će smatrati nevernicima i biće podvrgnut zakonima koji važe za nevernike, što nikako ne dozvoljava kritičko razmišljanje, jer ono vodi pravo pred islamski sud.

- Jednakost svih pred zakonom. Za selafiste ovo je među najtežim stvarima koje bi mogle negirati Božje jedinstvo i samu potvrdu koja priznaje da je Muhamed njegov glasnik. Potpuno negiranje Božije volje je da je zakon temelj na kome se država gradi i što drži nevernički sistem vrednosti. Takođe selafisti uče da je zakon koji su doneli ljudi za njih neobavezujuće sem ako ne postoji referenca iz svetih knjiga za njihove odluke.

Iz prethodnog se može videti da verska učenja koja se sprovode u selafijskim zajednicama utiču na kritičko razmišljanje vernika, suprotstavljaju ih osnovama demokratskog društva u kojem žive i podstiču ih da rade na urušavanju demokratskog društva u celini. Na taj način se istovremeno usađuje i gaji želja da u njihovim vernicima da se priključe borbi za stvaranje jedinstvenog Kalifata u svim zemljama i celom svetu.

2.1.5. *Laka dostupnost literatura i internet blogova i sajtova za vrbovanje i indoktrinaciju stanovništvu*

Današnje vreme otvorilo je nove mogućnosti u sajber prostoru svima da predstave svoje ideje i projekte. Iako su vehabisti bili veliki protivnici uvođenja napretka, muzike, kulture, pa čak i radija i televizije, kada su spoznali sve mogućnosti interneta, oberučke su prihvatili ovaj novi način komunikacije sa svojim vernicima i budućim konvertitima u islam. U sajber prostoru danas ima više miliona veb sajtova sa umerenim islamskim propovedanjem i nekoliko hiljada sa ekstremističkim stavovima. I jedni i drugi imaju zadatak u širenju Ummeta, a teroristi sebe vide kao udarnu pesnicu koja će ubrzati proces stvaranja jedinstvenog Kalifata.

*„Činjenica je da su teroristi odavno uvideli sve prednosti sajber prostora – brzinu komunikacije, lakoću skrivanja, smanjenu mogućnost presretanja komunikacije i kontrole novčanih tokova u kriptovalutama od strane bezbednosnih službi itd. Zbog toga ne iznenađuje podatak da su teroristi prisutni u sajber prostoru – danas ne postoji ni jedna teroristička organizacija koja nema barem jedan svoj web sajt.“ –kaže **prof. Dr Nenad Putnik** u intervjuu za SecuritySee magazin za bezbednost. [10]*

Jedna o dostupnih knjiga koja je štampana za vreme rata u BiH nosi naziv: „**Muslimani, probudite se! Ovo je: PLAN RUŠENJA ISLAMA**“, u kojoj se između ostalog kaže: „Muslimani, budite oprezni prema ovom novom miru i onome sto nastoji ostvariti zapad i Amerika. Ovaj novi mir je, zapravo, nova okupacija. Pogledajte njihove varke i oružje koje su uperili u naša prsa! Jesu li ikada vukovi čuvali stado?!“ [11]

Literatura u moderno vreme je pristupačnija širokom krugu ljudi preko predavanja uživo ili snimaka na savremenim društvenim grupama ili sajtovima namenjenim pregledu video sadržaja. Veroučitelji svih svetskih vera našle su svoje mesto na internetu.

„Sveprisutnost selefijskih daija na internetu znači da će neke osobe koje traže veru lako doći do predavanja vodećih daija koja se postavljaju na internet stranicama i dele širom platformi društvenih medija. Zahvaljujući izlaganju video predavanjima i drugim sadržajima na internetu, potencijalni preobraćenici ili novi sljedbenici često postaju lojalne pristalice određenih selefijskih ličnosti.“ [6] U istom ovom istraživanju navode se reči jednog ispitanika: Selafija koji je intervjuisan za potrebe ove studije objašnjava: „Kako sam počeo praktikirati vjeru, prvo sam otišao kod rođaka koji je posjedovao određeno vjersko znanje, ali on ubrzo više nije mogao odgovoriti na moja pitanja. Tako sam se sve više okretao YouTube-u prije odluke da se preselim u Sarajevo i potražim posao. Tu sam imao mogućnost da učim od različitih šejhova koje sam [već] pratio na YouTube-u“

„Ideologija Tekfira i nasilni ekstremizam“ u izdanju Vijeća muftija Islamske zajednice u BiH. Ovo je knjiga oko koje se u BiH dosta govori. Na tu temu je i izdata knjiga **Analiza ideologije Tekfira i nasilnog ekstremizma**“ od IZBiH.

Važna knjiga svakako je „**Hidžra u Islamsku Državu**“ (2015), koja na praktičan način daje uputstva i savete kako obaviti pripremu, šta spremiti od opreme, način putovanja, gde i kako se skrivati u sigurnim kućama po dolasku u Tursku i duž granice pre prelaska u Siriju. Žene koje se odluče da postanu teroristički borci ili samo žele da se priključe Islamskoj državi savetuje se da putuju samostalno bez muškog staratelja, kako bi se sakrila prava svrha putovanja.

„Moćni narativi koji se pozivaju na vjerske koncepte - džihad, šerijat, šahid, kalifat, kuffar i al-Qiyāmah - popratili su džihadijsko nasilje, ali i nadahnuli snažne kontra-narative muslimana“. [12]

Sem internet sadržaj koji služe za vrbovanje, internet je sredstvo najsigurnije komunikacije svih članova grupe, ma gde se oni nalazili, a da pri tome koriste IPv6 adrese koje su dužine 128 bitova napisane heksadecimalama i razdvojenim dvotačkom.

Primer IPv6: 6ffe:2900:4345:f:250:bn8ff:fas21:6cf.. za razliku od standardne IPv4 adrese koja prosečno ovako izleda (IP:1.192.10.248) i preko koje se veoma lako identifikuje lokacija korisnika.

Da bi uspešno koristili internet za komunikaciju postavili su video sadržaj koji objašnjava kako obezbediti podatke i ostati anoniman na mreži. Tako, neki od korištenih softvera koji se često spominju su:

- **Tails Operating System** (OS) – sigurnosni operativni sistem koji se „pokreće“ sa USB diska i ne ostavlja trag na računaru. Sve izlazne konekcije ostaju anonimne na OS-u i rade se kroz pregledač „**The Onion Router**“ poznat kao **TOR** za **DARK WEB** pregledač koji zajedno sa dubokom mrežom čini najveći deo interneta koji je nedostupan sa zvaničnih pretraživača kao što je Google). Ovaj operativni sistem omogućava da se sve ulazne konekcije blokiraju koje nisu anonimne.

- **ZeroNet** – mreža među poznatim i ravnopravnim korisnicima koja služi za kreiranje web stranica koje je gotovo nemoguće cenzurirati ili ih ukloniti, jer se web stranica nalazi istovremeno na više kompjutere kod više korisnika koji rade u isto vreme. Ova mreža se razlikuje od uobičajenih zato što se ne nalazi na serveru.

- **VeraCrypt** – specijalan softver koji je izrađen da se kreirani zaštićeni dokument nalazi unutar drugog poznatog hard diska, sa šifrom. Ovaj softver se može ugraditi u fotografiju, koja se jedino može prepoznati po prevelikoj količini podataka.

- Standardan **Google nalog**, se najčešće koristi jer korisnici istovremeno mogu da koriste sa više lokacija isto poštansko sanduče, da upisuju i čitaju poruke, a da ga nikad ne pošalju, pa samim tim neće nikada doći do saznanja sigurnosnih službi koje nadgledaju svu e-poštu. Provala je jedino moguća ako neko od korisnika otkrije nalog koji se koristi za komunikaciju. Mnogi povratnici su koristili ova sredstva komunikacije kako bi otišli na ratište ili kako bi uspešno izbegli zamke prilikom prelaska preko kurdske teritorije do Turske, odakle su prebacivani za zemlje Evrope i sveta. Mnogi STB koji su se priključili borbama za Kalifat nisu bili članovi nijedne terorističke grupe niti su poznavali nekog od njih, ali su zahvaljujući internetu, stupili u kontakte i tajno dogovorili i organizovali put do Islamske države.

2.1.6. *Finansijski i moralni uticaj dijaspore BiH na odlazak na ratišta*

Istraživanjem uticajnih faktora na pojavu ekstremnog selafizma nije se moglo zaobići ni uticaj nekih članova dijaspore BiH koji žive i rade u zemljama EU. Uticaj je znatan baš iz razloga finansiranja rođaka i prijatelja. To su osobe iz dijaspore koje su prihvatili islam tek nakon

emigriranja tokom ili nakon rata, ali pošto su ih podučavale radikalne daije na zapadu, oni smatraju da su prakse bosanskog islama pogrešne. Jedan bosanski musliman, tvrdi kada ti ljudi iz dijaspora leti dođu u posetu, *“uvek nas pokušavaju uveriti da pogrešno praktikujemo islam. Vrlo su tvrdoglavi u tom smislu”*. Čak je i selefija tvrdi o da je *“dijaspore radikalnija od bilo koga od nas u BiH, a neke vodeće ličnosti iz dijaspora kao naročito ekstremne, čak i u kontekstu selefizma”*.

[6]

2.1.7. *Nepravedan sistem i nesigurnost. Nedostatak vladavine prava. Jako slabe institucije u regionu*

Posleratna BiH je u velikoj meri ne može i ne uspeva da upravlja samom sobom, usled čega se javlja kod stanovništva neuspeh u stvaranju osjećaja pripadnosti državi. Taj osećaj je posledica nesigurne države u kojoj nema vladavine prava. Taj osećaj kod mladih ljudi čitavog regiona poprimio je zabrinjavajuće razmere. Želja za odlaskom iz sopstvene države u neku pravno regulisaniju je u značajnoj meri izražena. Kod mladih ekstremista je usađeno da je Kalifat država u kojoj vlada islamsko pravo, za razliku od sopstvenih država u kojoj nema vladavine prava. Radikalizacija stanovništva i nedostatak vladavine prava imaju uzročno posledične veze. Tamo gde nema vladavine prava pojavljuje se prostor za širenje radikalnih organizacija. Istovremeno radikalnim organizacijama ne odgovara da se uspostavi sistem vladavine prava, nego uređenje koje će izazivati nesigurnost i defetizam.

„Velika nezaposlenost i beznade je veliki uzročnik rasta religioznosti u narodima koji žive na tim prostorima. U BiH gotovo da nije otvorena ni jedna ozbiljna firma finansirana novcem Turske Republike ili zemljama Zaliva. Muslimani u BiH su ogorčeni na Tursku što je otvorila više od 100 fabrika u Srbiji, a nijednu u BiH“. [13]

Islamske zemlje čiji je interes širenja islamizma i stvaranja selafijskih i vahabitskih zajednica, nemaju nameru da pomognu podizanju standarda u BiH, i na Kosovu. Suprotno od očekivane solidarnosti, nastoji se očuvanje niske svesti i niskog materijalnog standarda stanovništva. Građani u takvim uslovima ne shvatajući prave uzroke kolapsa državnog sistema postaju ogorčeni.

Javne socijalne službe u BiH i institucije za socijalnu zaštitu nisu u stanju da odgovore na brojne potrebe najranjivijih grupa zbog nedostatka kapaciteta i finansijskih sredstava. Na primer, u nekim opštinama u Zeničko-Dobojskom Kantonu uopšte nema socijalnih radnika; a čitav sistem socijalne zaštite u ovom kantonu zapošljava manje od 150 osoba, a time se ne može zadovoljiti ni minimalni zahtevi koji proističu iza zakonskih obaveza.

Nesigurnost i apatija koja vlada kod mladih ljudi zbog nedostatka prilika i posla, uzela je značajne razmere nakon završetka rata. Osećaj nesigurnosti se pojačava sa utiskom da ne postoji socijalna zaštita i mogućnost sklapanja braka. Na nesigurnost nesumljivo utiče i odlazak mladih ljudi u zemlje EU, napuštajući sigurne i relativno dobro plaćene državne poslove. Taj osjećaj nesigurnosti svakim danom je sve jači, kada se vidi nesposobnost države da pruži dugoročnu sigurnost. Mladi ispitanici Atlantske inicijative su naveli kako “nisu u mogućnosti da planiraju budućnost”, da “u posljednje vreme, onaj ko ima posao lako ga može izgubiti”, ali i da “oni koji nemaju posao nisu sigurni da ga mogu pronaći u bliskoj budućnosti”.

Nekoliko studija pokazuje da nesigurnost može kod pojedinaca izazvati želju za pripadnošću nekoj grupi, koja može smanjiti njihov osjećaj nesigurnosti tako što će im ponuditi “*jasne granice, unutarnju homogenost, društvenu interakciju, jasnu unutarnju strukturu, zajedničke ciljeve i zajedničku sudbinu*” [6]

Glavni problem je što se nasilnog ekstremizma ne pristupa sveobuhvatno nego se rešava preko Ministarstva sigurnosti na državnom nivou i entitetskih policija, kaže Sead Turčalo. Dalje navodi da rešenje nasilnog ekstremizma ne može rešiti jedna država pojedinačno nego se mora nastupati zajedno. [5]

2.1.8. Dekulturizacija i stvaranje nadsacionalnog (selafističkog) identiteta

Da bi se ostvarili ekstremistički ciljevi selafijske zajednice moraju privući veliki broj članova, kako bi se ostvario cilj zamene bosanskog tradicionalnog islama. Da bi se to sprovelo ključni element je dekuluralizacija. Sasvim obrnut proces o procesa koji se odvijao u SFRJ nakon drugog svetskog rata, kada je ideologija često ponavljala „Učiti i samo učiti“. Idoli u to vreme su radnici iz kulture, glumci, muzičari, sportisti, naučni radnici itd.

Suprotno od ovog poimanja društvenog uređenja i svesti ljudi, knjizi koju je objavila Organizacija aktivne muslimanske omladine, „Muslimani, probudite se! Ovo je: plan rušenja islama“ između ostalog stoji: „*Naša dužnost je da uzdignemo zastavu Islama i da se oko nje okupimo, a da zaboravimo i ostavimo nova imena kao sto su: nacionalizam, patriotizam, socijalizam, demokratija, kojima ništa drugo nije cilj, do udaljavanje muslimana od njihove vjere.*“ [11]

Da bi se sprovela rekonstruiranja jednog umerenog muslimanskog društva u fundamentalistički oblik, neophodno je izvesti dekuluralizaciju celog društva i stvaranje društva bez nacionalnog identiteta. Da bi ostvarili svoj cilj, selafijske vođe promovišu ponovno izmišljanje islama za koji tvrde da je “čist” i oblikuju versko tumačenje među sledbenicima kojim se brišu sve prihvaćene

društvene ili kulturne tradicije bosanskih muslimana. „*To je otvorilo put selefijama da steknu novi nadnacionalni identitet kao dio globalnog Ummeta, koji zamjenjuje njihov nacionalni identitet.*“

[6]

U istraživanju koja je sproveda 2017 godine Atlanska inicijativa primećeno je sledeće: „*Učesnici fokus-grupe iz selefijske zajednice su u stvari svi naglasili da njihov verski identitet dolazi ispred njihovog etničkog ili nacionalnog identiteta.*“ [6] Iz toga proizilazi, osećaj muslimana iz selafijskih zajednica da pripadaju mnogo većoj i široj civilizaciji nego što je njihova selafijsko-vahabitska zajednica i nacionalni identitet Bošnjaka.

2.1.9. Vrbovanje sekularnih muslimana za selafijski pokret

Za radio Slobodna Evropa Dženana Bećirević, iz centra za Atlansku inicijativu, je pored naglašenog odbacivanja odgovornosti BiH za stvaranje selafijskih zajednica i odlazak terorističkih boraca u Siriju i Irak, morala i sledeće da potvrdi:

„*Na sceni je organizirani prozelitizam selefijske interpretacije islama koji vrbuje vulnerabilne mlade osobe, koje imaju krizu identiteta, potrebu za osjećajem pripadanja, koje su razočarane opštim stanjem u društvu i državi. Tokom istraživanja jedna od najporaznijih činjenica bila je i ta da selefijski lideri kao način vrbovanja koriste argument “loših muslimana” i da mladim ljudima govore da su njihovi roditelji bili “loši muslimani” te da je u Bosni zbog toga izvršen genocid.*“

[2]

Istraživanjem je utvrđeno da selafijskom pokretu pristupaju i muslimani koji to obrazlažu time da im se nudi „uređen život“. primjećujući da im „*to usmjeravanje možda omogućava da se nose sa nesigurnostima svakodnevnog života, a da se ne moraju neprestano pitati da li su njihovi postupci ili želje dozvoljeni u očima Boga. Narativ ISIL-a i njegov zaključak da brutalna sila pravde ispravlja sve nepravde nanese muslimanima navela je neke mlade Bosance da poveruju kako im pripadnost ISIL-u garantira ispravnost i večni život.*“ [14]

„Propaganda takozvane Islamske države pozivala je Muslimane, i posebno pripadnike selefijske zajednice, da “iskoriste priliku i dođu na teritoriju gde neće biti progonjeni, gdje će slobodno moći da ispovedaju svoju veru, nose brade, nikabe...Ti koji su otišli, kaže profesor Azinović, radili su ono što je i Poslanik Islama sam uradio 622. godine kada se preselilo iz Meke u Medinu. “*Iz jedne zajednice koja ga je progonila, koja je bila nevjernička, došao je u novu zajednicu vjernika koju je tamo uspostavio. Ti su ljudi doživljavali pozive ISILA kao poziv da učine Hidžru,*” kaže Azinović.“ [15]

2.1.10. *Mogućnost zaposedanja i preuzimanja bogatih nekretnina na ratištima, pljačka. Avantura. Mogućnost dokazivanja sebe kao ratnika*

Ekspert za pitanja terorizma i profesor na FPN u Sarajevu Vlado Azinović kaže za radio Slobodna Evropa:

„Rat u Siriji je postao jedna vrlo kompleksna priča, u kojoj ima puno aktera koji se bore za puno različitih strana i interesa i vrlo je teško procijeniti ko je tu na čijoj strani. Očito da tu ima i materijalnih poticaja, da tako kažem. Sirija je bila jedna poprilično prosperitetna zemlja, u kojoj su ljudi živjeli na jednom zavidnom životnom standardu - i dobar dio mladih ljudi koji odlaze iz BiH idu tamo, useljavaju se u tuđe kuće, u stvari ostvaruju cilj koji u matičnoj sredini možda ne bi mogli postići ni za 10, 15, 20 godina, možda nikad ne bi uspjeli sagraditi kuću - jer su to najčešće ljudi iz vrlo zaostalih sredina, sa društvenih i ekonomskih margina, koji bi vrlo teško bilo kakvu vrstu samoostvarenja uspjeli postići u matičnoj sredini.“ [16]

2.1.11. *Držanje seksualnog roblja*

Svakako jedan od podsticajnih razloga za vrbovanje mladih muslimana u vojsku Kalifata je mogućnost da se zadrže zarobljene žene i djevojke i koje mogu da postanu lične seksualne robinje. Islamsko pravo dozvoljava ratnicima džihada da sav ženski svet osvojen u borbi zadrži, za lične potrebe. Mnogi od ovih boraca zadržavaju maloletnu decu, uzrasta često nižeg od 12 godina, bez obzira na pol. Svaka neposlušnost se kažnjava neverovatnim životinjskim izživljavanjem, uz često odsecanje delova tela, uključujući nos i uši. Perverzije koje se ispoljavaju na seksualnom roblju mogu da zaneme i pisce horor tekstova. Takvo stanje je neverovatna inspiracija za seksualne prestupnike, ljubitelje maloletne dece, psihosomatsko delikvente osobe i sl.

Islamska država zbog užasa i nasilja koji njeni pripadnici sprovode istovremeno je postala „meka“ za nasilnike, ali i nestabilna država koja zbog straha stanovništva nema sigurnu utemeljenost. Mnogi ekstremisti su opravdanje za svoje postupke pronašli u stihovima iz svetih knjiga.

„Kur’anski stihovi za koje se čini da prihvataju ropstvo, diskriminaciju nemuslimana i žena, pa čak i premlaćivanje supruge (npr. 4:34) bili su jasno specifični za svoje vrijeme i uvijek su bili zamišljeni kao privremene mjere u procesu oslobađanja. Fundamentalistička čitanja tretiraju ove specifične faze kao univerzalne i tvrdoglavo odbijaju bilo kakav napredak, učinkovito insistirajući na vraćanju vrijednosti 7. veka nove ere, za sva društva u svako doba.“ [17]

Međutim, držanje seksualnog roblja postalo je deo folklor a i običaja koji se sprovodi u Islamskoj državi, što je za mnoge bio mamac zbog kojeg su došli se boriti, a sve za stvaranje države sa verskim zakonima, gde je ustav sveta knjiga Kur'an.

2.1.12. *Džihadisti za vikend. Fotografisanje za društvene mreže*

Neki od dobrovoljaca koji su prešli granicu Turske i Sirije, nisu imali mnogo volje da ratuju, ali su itekako želeli sebe nazvati džihadistima snimajući i hvaleći se prijateljima kod kuće na društvenim mrežama. Takve osobe se često nazivaju džihadisti za vikend. Međutim, kako je rat odmicao, ovi pogranični gradovi su za vrlo kratko vreme pali u ruke ISIL-a koji je preuzeo kontrolu. Dobrovoljci su preko noći, su postali teroristički borci, jer su bili prinuđeni da se uključe radikalnim borbenim formacijama, sa izborom terorističkog borca ili bombaša samoubice.

2.1.13. *Pružanje humanitarne pomoći*

Na samom početku rata u Siriji, mnogo dobrovoljaca je imalo želju da pruži humanitarnu pomoć narodu, odnosno žrtvama „*brutalne kampanje vlade Bašar al Asada*“ kako su je nazivali zapadni mediji. Vremenom, kako je FSA imala vojnih uspeha i kako su stvorene snažne džihadističke organizacije, došlo je do gubitka interesovanja i taj se motiv verovatno u značajnoj meri smanjio.

2.1.14. *Oproštaj grehova*

Mnogi muslimani se odlučuju na odlazak na ratište kako bi stvorili put za oproštaj grehova i odlazak u Dženet. Težak put koji očekuje stranog terorističkog borca, je željeni put za mnoge koji imaju želju da okaju svoje grehe iz života ili sa ratišta u bivšoj SFRJ.

“Muslimana ne pogodi nikakva nedaća, ni bolest, ni briga, ni žalost, ni uznemiravanje, ni tuga, pa čak ni ubod trna, a da mu za to Allah, dž.š. neće oprostiti neke od njegovih grijeha.” – Poslanik Muhamed, s.a.v.s. (Buhari, Muslim)

Teroristički borac koji odlazi za Kalifat se vodi idejom oprosta njegovih grehova, ukoliko na svom putu izgara za osnove muslimanske vere.

2.1.15. *Lični razlozi za odlazak na ratišta*

Izvestan broj regrutovanih osoba prijavljuju se kao dobrovoljci kako bi pristupili borbi protiv vekovnih neprijatelja. Tako Somalijci se vraćaju u Somaliju i pristupaju džihadističkim jedinicama kako bi stupili u borbu sa Etiopljanima koji su njihovi dugogodišnji neprijatelji.

Beg od uobičajenog života, bez budućnosti, beg od porodice, želja za postizanjem nekog neverovatnog uspeha, avantura, želja za ubijanjem ljudi, ljubav prema oružju, mogućnosti napredovanja, zarade i sl., su često glavni razlozi za odlazaka na ratište.

“Ako neko ne pokaže milost prema ljudima, Allah neće ukazati milost njemu.” – Poslanik Muhamed, s.a.v.s. (Buhari, Muslim)

Teroristi bombaši ne postaju to odmah, i retki su ljudi koji iz vere ili želje za okončanjem života odlaze na ratište kako bi u ime vere žrtvovali svoj život radi uništenja neprijatelja ili boravka u raju nakon pogibije. Najčešće bombaši samoubice postaju osobe koje tek nakon psihološkog tretmana i obuke dobiju inspiraciju za izvođenjem samoubilačkih bombaških napada.

Činjenje zločina, a da to može biti sastavni deo folklora za stvaranje Kalifata, privukao je dosta osoba sa poremećenom ličnošću. Oni su pronašli opravdanje za svoje postupke u svetim knjigama, na način koji nije islamskim verskim pravom predviđen.

„Kur'an navodi raspeće kao jednu od jedinih kazni dopuštenih neprijateljima islama. Porez na krišćane nalazi jasnu potvrdu u suri Al-Tawba, devetom poglavlju Kur'ana, koja nalaže muslimanima da se bore protiv krišćana i Židova "sve dok ne plate džizju voljnim pokoravanjem i ne osjećaju se pokornima". Poslanik, kojeg svi muslimani smatraju uzornim, nametnuo je ova pravila i posjedovao je robove.“ [18]

Važan razlog svakako je put u kojem se svako delo radi u ime i obožavanje Boga, takozvani **tevhid**. Mnogi teroristički borci su rekli da su izabrali put, beskonačne ljubavi prema Bogu i njegovo obožavanje celim svojim bićem. Sama ideja podvrgavanja sebe robom koji služi u ime Boga nije samo intelektualna, teološka i filozofska ideologija nego je sama bit osećanja da su muslimani.

„Sukob civilizacijskih krugova postoji zbog nagrade koja je na kocki: moći definiranja kako biti čovjek i posljedično tko je čovjek. Za neke muslimane biti pravi muškarac ili žena znači imati

dostojanstvo i uživati u pravdi, što rezultira proglašavanjem tevhida i time podvrgavanjem sebe robom Boga. " [19]

2.2. Novoverci – konvertiti

Konvertiti su osobe koje napuštaju svoju veroispovest, a za ovaj rad su interesantni slučajevi prelaska pravoslavnih hrišćana u muslimansku veru uz najčešće zadržavanje imena i prezimena koje im omogućava jednostavnije kretanje i pristup. Konvertiti su najčešće visoko obrazovani mladi ljudi, tek na pragu srednjih godina, koji zbog osećaja beskorisnosti i odbačenosti imaju lični osećaj promašenosti života. Kao takvi smatraju se za „izgubljene duše“ i postaju laka meta radikalnih islamskih organizacija. Vrbovanje ovih osoba podrazumeva njihovo uključivanje u aktivan rad vahabitsko selafijske zajednice, kurirskog rada širom sveta, a najčešće po evropskim zemljama, odlazak na ratišta i u ekstremnim slučajevima učešće u terorističkim napadima. Poznati su podaci da je čest slučaj muslimanskih konvertita u visoko razvijenim zemljama EU, podaci govore od desetinama hiljada ljudi svake godine.

„Neke statistike pokazuju da se godišnje u Nemačkoj preobrazi nekoliko hiljada ljudi, da je u Španiji do 2006. u islam prešlo 20.000, a u Velikoj Britaniji 14.000 ljudi. U Americi se možda preobrazi 20-25.000 svake godine.“ [20]

Najveći deo ostaju miroljubivi muslimani, jedan deo se vrati u svoju pređašnju (hrišćansku) veru, ali jedan deo u želji da dokaže ispravnost svog postupka sve više se udubljuje u muslimansku veru, gde lako može biti vrbovan od strane fundamentalista u selafijskim zajednicama.

Razlog zbog kojeg se islamski radikalisti opredeljuju da iz redova bivših pravoslavaca angažuju potencijalne ekstremiste, krije se u činjenici da su neupadljivi i ne skreću veliku pažnju na sebe, kako građana, tako ni službi bezbednosti. Novoverci u islamu imaju evropske pasoše, prepoznatljiva građanska imena i kao takvi mogu slobodno da se kreću širom Evrope. Upravo to je potrebno njihovim novim duhovnim vođama. Zgodnima za manipulaciju, ove ljude čini povodljivost, nedovoljna bezbednosna kultura, kao i ne poimanje opasnosti sa kojima će se kasnije suočiti. Većina promenu vere doživljava kao novi početak i priliku da učine nešto važno i time se dokažu.

2.2.1. Razlozi za preobraćenje hrišćana u muslimane

Jedna od najčešćih razloga za prelazak je „duhovni mir“, kako ga opisuju konvertiti. Prema njihovim rečima Srpska Pravoslavna Crkva ne može da odgovori na svakodnevna životna pitanja i ne može da pruži adekvatnog sagovornika za sva verska pitanja. U muslimanskoj veri postoji puno ljudi čiji je zadatak u vrbovanju, prepoznavanje životnih problema i ponuda odgovora koji je zapisan u svetoj knjizi Kur'anu.

Neki obrazovani konvertiti u svojoj ispovesti poručuju da ih je loš prikaz islama u svakodnevnim medijima naterao da malo istražuju na internetu, što im je omogućilo da saznaju da je Božija volja da širi islam i da to ništa ne može da zaustavi. Od razloga koji se spominju je i taj da prelazak u islamsku veru je nastao kao posledica bliskosti sa prijateljima muslimanima, kolegama sa posla ili komšijama koji su ih upoznali sa tom verom. Takođe jedan od razloga je što su zavoleli osobu islamske veroispovesti, pa je prelazak u islam posledica nečega što je jače od ličnosti i ličnog ega. Prelazak u islam je čest i zbog rada ili putovanja u neku muslimansku zemlju koja je sve učinila da gostu islamsku veru približi i demistifikuje.

Socijalne službe na Balkanu nemaju dovoljno ljudstva ni sredstava da obrate dovoljno pažnje na ljude koje se nalaze izolovani iz društva, odnosno ako pripadaju specifičnim društvenim grupama kojima je potrebna dodatna podrška, da bi se mogle ravnopravno uključiti u društvenu zajednicu. U ove grupe ljudi spadaju osobe koje imaju neke nedostatke u pogledu zdravlja, fizičkog stanja i izgleda, obrazovanja, znanja, niskih prihoda ili lošeg finansijsko-ekonomskog stanja uopšte, sa najmanjim kvalitetom života ili najmanjom šansom za preživljavanje itd.

Važan razlog zašto konvertiti prelaze u islam su četiri teme koje se stalno vrte i ponavljaju, a iz kojih na prvi pogled se ispoljava neka iskrenost i nevinost. Kao prvo može se smatrati da konvertiti ne znaju gotovo ništa ili ništa u potpunosti, o osnovama islama. Zatim islamskoj veri se po pravilu ne prilazi zbog dobiti ili društvenog pritiska. Istraživači ovog fenomena su utvrdili da put koji vodi prema islamu za svakog konvertita je uvek individualan, i ne može se uvrstiti u neko grupno iskustvo. Važan razlog zašto konvertiti celu priču smatraju „nevinom“ je ta, što oni ni jednog trenutka nisu osetili prisilu. Ali zato kao važan razlog konvertiti napominju da su u hrišćanskoj veri bili zbog prisile porodice, familije ili društva i da tek u muhamedanskoj veri osećaju slobodu, spokoj i duševni mir. Pored prisile, ono što se može pročitati na sajtovima koji obrađuju ovu tematiku je sumnja. Sumnja je ta koja vodi budućeg konvertita u istraživanje i pronalaženje odgovora. Tako mnogi su za razlog preobraćanja naveli da je islamska vera smislenija i naučno

opravdanija (iako Kur'an na tri mesta spominje da je zemlja ravna ploča) ili što u muslimanskoj veri nema rasizma i nacionalizma. Naravno to nije istina jer ako se pogledaju migranti, može se videti da postoji snažno rivalstvo između njih, tako Sirijci ne podnose Avganistance, oni Pakistance, niko ne voli Iranice itd. Sa druge strane hrišćanstvo univerzalno i prostire se u gotovo svim državama sveta na svim kontinentima.

2.2.1. Vrbovanje konvertita

“Čovjek prati vjeru svoga bliskog prijatelja, zato svako treba biti pažljiv koga za prijatelja uzima.”
– Poslanik Muhamed, s.a.v.s. (Ebu Dawud, Tirmizi)

Poznato u psihologiji ali i u svakodnevnom životu je da loše društvo ulepšava zabludu i navodi svoje poznanike i prijatelje da iskuse zabranjene i nemoralne stvari. Kada se upitaju zavisnici šta ih je navelo na to da počnu koristiti lake i teške droge ili alkohol, duvan i slično, čuće se u gotovo svim slučajevima da je okruženje, odnosno blisko društvo ili su najbolji prijatelji odigrali ključnu ulogu u zavodjenju i iskušenju. Baš ti najbliskiji prijatelji su najčešće ti koji su zaveli radoznale u iskušenje, koristeći nakićene priče i slatkorečivost. To znanje se i u vrbovanju konvertita primenjuje. Konvertit u islam ne može nastati sam od sebe. Potrebno je da se stekne poverenje i sigurnost u prijatelja od poverenja. Upravo zbog toga paradžemati i islamske zajednice koje zagovaraju radikalni islam, imaju stručne ljude koji su zaduženi za procenu mogućnosti vrbovanja pojedinaca u redove ekstremista. Ove osobe su najčešće veoma vešto prikrivene i ne odaju utisak procenitelja za vrbovanje čiji je cilj uključanje u najsvirepijim, ratnim ili terorističkim aktivnostima. To su često osobe će se sprijateljiti sa osobom koja ima potencijal da postane konvertiti. „Novi prijatelj“ ima zadatak da upozna budućeg konvertita sa islamom za koje se može reći da su obični muslimani koji nemaju nikakvo ili pravilno i formalno znanje o muslimanskoj religiji, već samo želju da kroz „igru“ im otkriju istinu.

Izbor za vrbovanje pada na uvek na slabe i karakterno labilne ličnosti, najčešće dobro ili visoko obrazovane, koji se može zavrbovati i u ime viših ciljeva može uputiti u terorističke ili druge ekstremističke aktivnosti.

Česta meta vrbovanja su **izgubljene duše**, koji su najčešće na više načina zaostale osobe, izolovane i često prognane i zapostavljene ili ismejane iz zajednice u kojoj žive. Za njih je idealno da imaju pristup novom okruženju u kome će pronaći smisao života priključujući se ekstremističko-radikalnoj grupi, u kojoj će postići poštovanje i uvažavanje.

Psiholozi, vide slabe ličnosti kao osobe koje imaju nesigurne stavove o životu i koji su često u sukobu sa roditeljima ili sa zajednicom u kojoj žive. To su često osobe koje su sklone promiskuitetu, sitnim kriminalnim aktivnostima, lažima, više bračnim zajednicama, promenljivih karaktera, narkomaniji, alkoholizmu, pederfiliji, nekrofiliji i slični. Sa takvim osobama se najčešće kontakt uspostavlja lično ili preko društvenih mreža. U kontaktu lično, po pravilu su lepe, zgodne i šarmantne osobe suprotnog pola imale prednost pri upoznavanju i uvođenju u aktivnosti. Naročito je to izraženo kod vrbovanja žena. Pored šarmantnih osoba, pojavljuju se i zagovornici vere koji su potpuno prilagođeni savremenom načinu vođenja života, komunikativni, govore često više jezika, moderno i lepo obučeni, finansijski stabilni, uz posedovanje dobrih telefona, laptopova, automobila, nenametljivi, sa puno poznanstava. To su jake ličnosti, predusretljive, pažljive i nude pomoć da se pobjegne od problema i promašenog života.

Metu vrbovanja, uvažava novi krug prijatelja i nenametljivo vode na radosne skupove pripadnika muslimana. Vrbovana osoba dok guta mamac koji mu se nudi i ne pretpostavlja šta ga čeka. Upoznaje se sa najznačajnijim i najvažnijim ljudima u zajednici. Ideolozi radikalnog islama preporučuju im literaturu verske sadržine. Najvažnija stvar je da konvertit postane to što on želi. Posle izvesnog vremena predlaže se da održe versko predavanje. Okolina služi za to da mu pomognu da on prepozna šta zapravo želi i kako to da ostvari. Psihološkom obradom, lepim i korisnim savetima, novčanim uplatama pomoći, navode se osobe da svojevoljno izaberu novu veru, da se u toj veri osećaju sigurno i da zbog tog osećaja sigurnosti i ljubavi budu spremni da čine sve uključujući i svirepe terorističke akcije. Za tako nešto, nije dovoljan samo osećaj bliskosti i ljubavi, potrebno je izazvati osećaj besa i želje da se nešto učini kako bi se izvelo kažnjavanje odgovornih. Tada na scenu stupa upoznavanje sa žrtvama od strane zapadnih država. Suočeni sa novim nepobitnim činjenicama, budući konvertit počinje da se razočarava u sopstvene ideje i vrednosti i svojevoljno duboko razočaran počinje da prihvata nove ideje i vrednosti koje su osnova izučavanja radikalnog islama.

Tek tada se predlaže da osoba promeni veru, ali na način koji bi „njemu najviše odgovarao“. Zapravo, već je procenjen koju bi ulogu mogao najbolje da obavlja, kao što su kurir, jatak, borac u Kalifatu i pripadnik neke tajne terorističke uspravane organizacije u svetu. Konvertit sam bira u kojoj ulozi bi se najbolje osećao i sa kojom bi mogao najviše da pomogne pokretu. Ne treba zaboraviti da od samog početka upoznavanja sa žrtvama zapadne civilizacije, konvertit je već navođen da sam odabere ideju kojom će najviše pomoći radikalno ekstremističkom pokretu.

Kod nekih dođe do buđenja i razmagljivanja, ali kada se osveste kojim su putem krenuli, najčešće već je kasno za povratak i izlazak iz kandži organizacije.

2.2.1.1. Vrbovanje konvertita ženskog pola

Žene se vrlo često vrbuju od strane lepih i zgodnih muškaraca, lepo obučениh, dobrog imovinskog statusa. Oni vrbuju žene, iz propalih brakova, slabog imovinskog stanja, bez zaposlenja, bez krova nad glavom i porodice koja bi ih zaštitila. Lepi muškarci ne otkrivaju u prvi mah svoju veroispovest, nego nastoje da se svojoj žrtvi što je moguće više približe sa svojim prisnim odnosom i požrtvovanjem, stvarajući sliku o sebi kao o idealnoj osobi. Osvojeno poverenje kasnije će se iskoristiti ka usmeravanju žrtava ka ekstremnim akcijama ili nekog drugog terorističkog akta.

“Nijedan od nas neće vjernik biti sve dok ne bude želio bratu ono što sam sebi želi.” – Poslanik Muhamed, s.a.v.s. (Buhari)

Sa ženama se mnogo lakše uspostavlja kontakt i zbog toga su one često na meti, jer lakše mogu da se preobrate u novoverce. Samim tim broj žena koje su prihvatile radikalni islam je veći od broja muškaraca. Mnoge od njih ne menjaju svoje ime i prezime, nego preuzimaju nove uloge koje im se dodele najčešće prema njihovom izboru. Odabrane osobe koje su postali konvertiti i koje su dobile nove uloge, na žalost najčešće nemaju kome da se požale za stanje u kome su našle. Najgora je stvar što one ne mogu da prepoznaju sam čin ekstremističkog ili terorističkog akta. To čine verujući da rade potpuno ispravnu i pravu stvar. Interesantno je to što sva istraživanja pokazuju da žene konvertiti, bez obzira što nisu uspele da reše svoje životne probleme prelaskom u novu veru, one ostaju privržene i spremne da ispune svaku radikalnu želju koja se pred njih postavi. Tako žene konvertiti, nisu spremne da otvoreno komuniciraju sva svojom zajednicom ili porodicom iz koje su potekli, niti da otvoreno govore o temama i razlozima za prelazak u novu veru ili da razgovaraju o svojim novim istomišljenicima. Ta socijalna izolacija je idealna prilika za dalje produblјivanje radikalne misli kod konvertita i dodelјivanje novih uloga u džihadizmu.

„ Treba reći i da su žene mnogo češće žrtve, zbog toga što se sa njima lakše uspostavlja kontakt, otvorenije govore o sebi, kao i zbog toga što brže stiču poverenje u one koji im prilaze sa ciljem da ih verski preobrate.“ [21]

Preobraćanje žena dodatno zahteva produženje vremena i izazov koji će pomoći ženi da: „gde je bila praznina, islam je doneo smisao; gde je bio haos, islam je doneo red i harmoniju, gde je bio očaj, islam je doneo nadu.“

„Kada se izvesna Hajat Ana Kolins Osman htela preobratiti, nazvala je lokalnu džamiju, ali joj je osoba koja se javila rekla da "sačeka dok ne bude sigurna". Nju je to dodatno podstaklo i ohrabrilo do tačke da je postala "opsednuta islamom", a onda je, nekoliko meseci kasnije, dok je radila u kuhinji, iznenada shvatila da je muslimanka.“ [21]

2.2.2. Odnos konvertita i paradžemata

Postati muslimanski konvertit, odnosno preobraćenik u islam je za mnoge „najteža i najveća samostalna odluka u životu“, bez obzira da li se neko slaže tom odlukom ili ne. Promena religije koja je nepoznata na mnogo načina, suočavanje sa nepoznatim stvarima o kojima ranije konvertit u islam ništa nije čuo, boravak u džamiji, druženje sa muslimanima, slušanje arapskog jezika, u svakom slučaju je veliko iskušenje za preobraćenika u islam. Stručno lice koje je zavrbovalo tu osobu zna da on se oseća neugodno jer nije navikao na svoje okruženje, i svaki konvertit može različito reagovati u takvoj sredini. On takođe zna da je konvertita u islam napustila porodica i roditelji ili su ovi odnosi jako zategnuti, osuđuje i izbegava ih njihovo okruženje pa konvertit ima osećaj da nema nikog na svojoj strani... To su osnovni razlozi zašto konvertiti imaju trenutke sloma usled velike količine stresa i razočarenja. Zato se paradžemati trude da u potpunosti zamene porodicu i prijatelje, da budu njihova podrška i da ih osnaže kao muslimane, koji treba da obavljaju teške zadatke za radikalnu zajednicu. Zato pripadnici selafističke zajednice pružaju veliku količinu emotivne podrške, koja je neophodna da se postigne izvestan komfor u veri, za koju možda treba dati i svoj život. Prijatelj koji je uveo konvertita u islam ne ostaje njegov stalni terapeut tokom ovog iskušeničkog puta u selafističkoj zajednici. Stručnjaci opisuju prelazak u novu veru kao prelazak u novu državu, gde se govori drugi jezik, gde su drugi običaji i gde zajednica pokušava na kulturni način uvesti novo pridošlicu u svoje okruženje.

2.2.3. Odnos konvertita i okruženja

Preobraćanje u islamsku veru za konvertita je za njegovo okruženje odluka bez presedana, naročito u trenutku kada konvertit ispriča svojim prijateljima da je on ili ona postao musliman, odnosno muslimanka. Hrišćansko okruženje na ovu vest reaguje različito, od zaprepašćenja do osude. I

jedno i drugo dalje gura konvertita u ruke radikalnog islama. To sve utiče na otuđenje konvertita, jer da čak i ima prijatelja koji će ga podržati u nameri i odluci, taj prijatelj će ga gušiti sa mnogo pitanja na koje ni rođeni muslimani ne znaju da odgovore. Zato konvertiti sve više se udubljuju u islamsko učenje, sve dublje menjaju svoje stavove, ne bi li mogli svoje hrišćansko okruženje odobrovoljiti, kako bi se postupak preobraćanja u islam opravdao i oprostio. Ta brutalnost prijatelja stvara tvrdog i okorelog selafistu, koji će prestati da ide na zabave gde se služi alkohol. Prestanak zajedničkog života sa starim prijateljima dovodi do depresije i samoće, što je dodatni motiv selafijske zajednice da se potruži da se zameni stara grupa prijatelja sa novom grupom prijatelja muslimana. Iz svega prethodnog može se videti da u stvaranju konvertita veliku ulogu ima porodica, prijatelji i okruženje, koji ga odguruju od sebe u „sigurne ruke“. Manje sredine, kao što su sela, u kojima nema dovoljno muslimana ili ih nema uopšte, predstavljaju nerešivu enigmu za potpunu i brzu transformaciju u konvertite, jer nema prave zamene za prethodne izlaske sa prijateljima, provode u kafanama ili ispred lokalnih prodavnica, gde se ispija pivo, posle fudbalske utakmice. Islamska vera ne dozvoljava uživanje u alkoholu ili druge vrste hedonizma, što stvara probleme preobraćeniku konvertitu. Često konvertiti u muslimanskim sredinama se osećaju inferiorno zato što nisu arapskog porekla ili Desi, zato mogu nositi odeću kao neke muslimanske nacije, jer se oseća drugačiji. Zato se muslimanska zajednica trudi da podseti konvertita da nema potrebe da bude ono što nije, i da su važan deo selafijske zajednice baš onakvi kakvi jesu i koji mogu da povežu selafijsku zajednicu sa kulturom i običajima sredine iz koje potiče konvertit. Te sitne igre, čine da konvertit se oseti udobno i sigurno, da se pripremi da iskreno poželi da učestvuje u zadacima koji će omogućiti širenje Ummeta, što često uključuje zadatke ne samo kao kurir ili jatak, nego i ozbiljne terorističke akcije. Zato selafijska zajednica izričito naređuje svojim muslimanima po rođenju, da širom otvore ruke i dušu, kako bi prigrlili nove konvertite, da bi se sprečilo da dođe do otpadništva konvertita.

2.2.4. Uloge koju preuzimaju konvertiti

Promena veroispovesti donosi mnogo „radosnih i lepih“ momenata, ali istovremeno donosi i nove obaveze u skladu sa izborom lica koje je zavrbovano. Tako osoba koja je bivši pripadnik Vojske Srbije, prelaskom u redove islama, preuzeo je ulogu verskog vođe u mesdžidu u Zemunu gde je vodio u molitvama muslimane romskog i albanskog porekla. On im je davao savete o načinu klanjanja i vođenja molitve. Koliko je on sebe jasno video u selafističkoj religiji, govori i to da je često prekoravao vernike koji ne obavljaju na pravi način molitve i koji se ne pridržavaju selafističkog vođenja tradicionalnog islama. Svoju porodicu je preveo u islam, a ćerku je udao za

povratnika sa ratišta iz Sirije. Ova osoba je u potpunosti bila ubeđena u ispravnost svog verskog puta, što nije krio prilikom razgovora, čak ni sa pripadnicima istražnih organa. Nedugo zatim je otišao sa porodicom na ratište u Siriju.

Poznat je i slučaj mladića iz okoline Požarevca koji se u srednjoj školi zavrbovan od strane muslimanskih ekstremista. Ništa nisu mogli roditelji da učine da ga odgovore od te ideje. Boravio je paradžematima u Gornjoj Maoči i Raškoj oblasti. Danas ne znaju gde se on nalazi, sem da se povremeno javi da je dobro, iako se pretpostavlja da je krenuo putem koji ne širi miroljubivi islam.

2.3. Odlazak terorističkih boraca u ISIL

Po pravilu, odlazak na ratište je obavijen tajanstvenošću. Uobičajeno je da porodice ništa o tome ne znaju. Kada se sazna da je njihov član otišao, često su zaprepašćeni i iznenađeni. Čak i najbolji prijatelji su isključeni iz razgovora o putovanju, jer su tako dobrovoljci savetovani kroz obuku na internetu. Istina je da najčešće porodice i prijatelji čim posumnjaju, snažno utiču na dobrovoljce da odustanu od puta i avanture.

Za odlazak i priključenje terorističkim organizacijama u ISIL-u morala se dobiti preporuka od regrutera. Poznati su javnosti regruteri u jednom periodu za BiH bili zaduženi Nusret Imamović ili Bilal Bosnić.

Početkom stvaranja Islamske države ulazak u Siriju nije bio težak. Rekrutovani simpatizeri su bez problema uobičajeno turističko trgovačkim rutama mogli sa više agencija da doputuju u Tursku. Put kroz Tursku išao je ustaljenim trasama, tako da na kraju prelazak preko njene južne granice u sirijske gradove koje drže pobunjenici je tekao glatko i bez naročitih problema. Prema izjavama svedoka, oni su bili iznenađeni kako je sve teklo suviše glatko, bez naročitih kontrola, a ni problema. Kontrola se nije vršila u Turskoj je ova država bila posvećena rušenju vlade Bashira al-Assada. Na kraju može se reći da Turska nije ništa činila ili je učinila vrlo malo da spreči prolazak dobrovoljaca Kalifata.

Džihadisti iz Kalifata koji se već nalaze u Siriji savetovali su dobrovoljcima da prethodno pripreme vezu preko koje mogu ustaljenim tokovima doći, kako bi se izbegla naknadna ispitivanja i utvrđivanja da li su špijuni ili ne. Izveštaji ukazuju na to da mnogi dobrovoljci dolaze do granice bez bilo kakvog prethodnog dogovora sa bilo kim iz radikalnih grupa u Siriji. Na licu mesta dobrovoljci ostvaruju veze u turskim pograničnim gradovima ili unutar sirijskih gradova, neposredno odmah preko granice. U ovim mestima se nalaze ljudi koji su zaduženi za vrbovanje pridošlica i njihovo uključivanje u radikalne džihadističke grupe. Na prvi pogled članstvo ovih

boraca u pojedinim grupama nije u potpunosti obavezujuće, jer po nekoliko grupa istovremeno u bici zajednički učestvuju protiv regularne sirijske vojske. To je duže vreme omogućavalo promenu grupa stranih terorističkih boraca.

U početku, dobrovoljci su se priključivali slobodnoj sirijskoj vojsci (FSA), koja je bila sekularna vojska. Ova vojska je u početku rata imala dosta vojnog uspeha protiv regularne vojske Bashira al-Assada, međutim, njeni vojnici su brzo je napuštali i prelazili u novoformirane radikalne džihadističke grupe, koje su bile nemilosrdne prema neprijatelju, a vrlo malo novih dobrovoljaca se iz zapadne Evrope njima priključivalo. Od tih novonastalih grupa izdvojile su se Jabhat al-Nusra i ISIL koje su zahvaljujući dobro obučanim regruterima brzo popunjavali svoje redove od lokalnih dobrovoljaca iz redova Slobodne Sirijske Armije i dobrovoljaca koji su dolazili iz Zapadne Evrope.

Na pitanje, zašto su dobrovoljci najviše popunjavali redove ovih grupa, odgovor leži između ostalog i u činjenici da su regruteri kontrolisali pogranične gradove između Turske i u Sirije. To je razlog zašto se u zapadnoj literaturi mogu pronaći pojmovi vrbovanja koji su geografski povezani.

Regrutovani borci su najčešće izražavali želju da se priključe ISIL-u i al-Nusra Front-u koji je od svog formiranja, nekoliko puta menjao naziv. Al Nusra Front se spojila sa nekoliko drugih grupa 2017. godine da bi osnovali grupu pod nazivom Hayat Tahrir al-Sham. Porast priključenja zapadnih dobrovoljaca usledio je nakon što su džihadističke grupe brzo zauzele velike oblasti u Iraku i Siriji i za mnoge su postali a i bili viđeni kao najgrublji borci. Njihov entuzijazam i snaga su dobrovoljcima ulivali poverenje u džihad ideologiju uz istovremenu mogućnost doživljavanja avanture i učestvovanja u glavnoj atrakcije stvaranja Kalifata.

Drugi razlog, zašto su borci napuštali sekularnu vojsku FSA leži u finansijskoj pomoći. Ova pomoć je na početku rata stizala iz zapadne Evrope, ostrašćena početnim uspesima FSA. Kako je vreme odmicalo, finansijska pomoć je slabila, dok je sa druge strane sve više novca pristizalo iz zalivskih zemalja koje su svoju pomoć uslovljavale verskim fanatizmom. Tako su ISIL i al-Nusra Front izbile u prvi plan, kojima su potčinjene mnogobrojne grupe. Tako, Anes Čengić, načelnik Odjeljenja za borbu protiv terorizma Federalne uprave policije kaže „*da se jedan deo bosanskih ratnika borio sa Pešmergama, radikalna grupa u okviru Islamske Države, a dio je bio u jedinicama Al Nusre.*“ [22]

Kada se dobrovoljci pridruže ISILU ili Al Nusra Frontu, od njih se zahteva da predaju pasoše i druga dokumenta iz bezbednosnih razloga. Ova dokumenta se najčešće uništavaju ukoliko su iz

zemalja trećeg sveta ili istočno evropskih država kao što su zemlje Balkana. Kada su dokumenta iz zemalja zapadne Evrope teroristi ih često koriste u ekstremističke i terorističke svrhe ili druge nezakonite radnje, uključujući trgovinu belim robljem, oružjem ili narkoticima.

Međutim, povratak nazad nije uvek išao glatko. Teroristički dobrovoljci, koji su iz raznoraznih razloga želeli da se vrate u matične države, odnosno Evropu, tokom povratka su nailazili na bezbroj praktičnih prepreka. Ranije uobičajeno putovanje iz Sirije u Tursku ili Libiju, a zatim u zemlje Evrope, najčešće Italiju, postalo je izrazito teško i opasno.

Prema dokumentu koje je sprovela Atlantska inicijativa 2015. godine odnos odlazaka i povrataka terorističkih boraca i civila je sledeći:

Građani BiH koji su putovali u Siriju od decembra 2012. do decembra 2014. godine bili su: 156 muškaraca, 36 žena i 25 djece. Do januara 2015. godine vratilo se 48 muškaraca i 3 žene, dok 83 muškarca i 32 žene još uvijek ostaju u Siriji ili Iraku. Ukupno 26 (25 muškaraca i 1 žena) građana BiH su ubijeni. „*Interesantan je podatak da od 156 lica koja su registrovana samo 44 lica ima policijski dosije*“.[14]

Prema izvoru radija Slobodna Evropa: „*U Siriju i Irak od 2012. do 2017. godine otišla su 172 muškarca iz Bosne i Hercegovine i više od 60 žena, s oko 60 djece. Prema studiji Regionalnog vijeća za saradnju, poginulo je oko 60 muškaraca, a u BiH se vratilo oko 50. Militantima ISIL-a u Siriji i Iraku pridružilo se više od 40.000 stranih boraca iz čak 110 zemalja svijeta.*“[23]

„*Prema podacima nadležnih službi, iz Bosne i Hercegovine je u rat u Siriji i Iraku otišlo oko 260 ljudi, od čega oko 180 muškaraca, a ostalo su žene i deca. Poginulo je oko 70 državljana BiH, a vratilo se između 50 i 60, od čega u BiH oko 40 i većina ih je ili procesuirana ili čekaju suđenja, dok ostali imaju dvojna državljanstva, uglavnom austrijsko ili nemačko, i oni su se vratili u druge zemlje.*

Što se tiče Kosova, oko 400 osoba priključilo se Islamskoj državi u Siriji i Iraku. Od tog broja 255 su muškarci, a ostali su žene i deca. Na osnovu zvaničnih podataka, oko 40 dece je rođeno u Siriji ili Iraku, kojima je najmanje jedan roditelj poreklom s Kosova. Na Kosovo se vratilo 135 osoba. Veruje se da je na ratištu ubijeno oko 70 osoba poreklom sa Kosova, a tamo se još uvijek nalazi oko 190 osoba.“ [24]

2.3.1. Vojna obuka regrutovanih terorističkih boraca u BiH pre odlaska na ratišta

Iz članka Nezavisnih Novina: „*U selu Brezičani kod Donjeg Vakufa u BiH već godinama borilačke vještine sa oružjem usavršava 80 do 120 pripadnika radikalnog islama. Otkriveno je kako*

nadomak Hrvatske ima najmanje 35 vabahitskih komuna, u šest kantona, evidentiranih i praćenih od organa sigurnosti. Pri tome jedna od tih 35 je atipična. Služi kao kamp za obuku s oružjem na vojnom poligonu bivše JNA.“ [25]

Dnevne novine Politika objavljuju u svom članku sledeće: „*U izveštaju se navodi da pristalice radikalnih islamističkih pokreta u BiH diverzantsko-terorističku obuku u najstrožoj tajnosti obavljaju u vabahitskoj komuni u naselju Debeljak, na području opštine Cazin... „[26]*

Pink. rs prenosi reči Galijaševića: „*Bez ikakvih problema se finansira 45 terorističkih kampova i 64 paradžemata, a sve uz pomoć pojedinih visokih funkcionera na vlasti u Sarajevu“.* [27]

Kurir prenosi: Galijašević između ostalog, tvrdi i to da je BiH danas, posebno onaj njen deo u kojem vlada SDA, "*premrežena paralelnim džematima, vabahitskim kampovima i naseljima zatvorenog tipa za bogatu afroazijsku klijentelu". Ta zatvorena naselja su namenjena za šefove i upravitelje Al kaide i ostalih radikalnih islamskih organizacija. Tu su i njihove banke koje ih podržavaju, zatim njihova logistika, tu su ljudi koji su od rata do danas ovde nekažnjeno ostali da žive sa svim svojim terorističkim potencijalima".[28]*

Iz ovih tekstova se može izvući zaključak da su osobe koje su povezane sa vladajućim krugovima pružaju izvesnu zaštitu militantnim ekstremistima kako u pogledu njihove obuke i vrbovanja na nasilne ekstremiste, tako i kod povratka, uticajem na sudstvo da se smanje kazne i lakše uključe osobe u zajednicu.

Izvestan broj povratnika je otišao u Siriju i Irak samo da bi stekli potrebno borbeno iskustvo i saznanja kako da obave terorističke akcije na domaćem terenu. To su uglavnom mladi ljudi koji su bili suviše mladi ili se nisu rodili u vreme ratnih dešavanja u BiH. Sa druge strane iz zemalja Evropske Unije, mnogi su dobrovoljci otišli na ratište samo da bi se tamo obučili i stekli kontakte koji će im omogućiti da kod kuće dođu do eksploziva i oružja kako bi mogli da izvedu terorističke akcije, kako što je to bio slučaj jedne čitave grupe iz Nemačke koja je otišla u Avganistan, pri čemu su regrutovani da izvedu napad 11. septembra 2001. godine na kule bliznakinje.

3. Povratnici iz Kalifata u BiH

Bez obzira što je Islamska država oduzela dokumenta svojim regrutovanim terorističkim borcima, neki od njih uspevaju da se vrate u svoje države neopaženo. Međutim česti su primeri da se povratnici sa svojim porodicama obraćaju konzularnim predstavnicima najčešće u Turskoj kako bi dobili nova dokumenta za putovanje, odnosno pasoše.

Neke od povratnika presreću vlasti i smeštaju ih u logore ili zatvore, ili pak nakon ispitivanja mogu da obaveste ambasade/konzulate drugih zemalja i da im isporuče povratnike. Presudno je bitno da se obezbedi sistem sa ranim upozorenjem pre povratka teroriste ili indoktrinirane ličnosti u svoju domovinu.

Stručnjaci za međunarodni terorizam upozoravaju da tinejdžeri koji su otišli u borbu u ISIL nisu više deca, nego su to „iskusni borci i brigadiri koji predstavljaju ozbiljnu bezbednosnu pretnju za svaku zapadnu zemlju. Ne zato što su se borile za interese Islamske države, već zato što su aktivni članovi jedne od struja Nusra fronta koji je i dalje vojno aktivan u Siriji, a istovremeno je povezan s nekim obaveštajnim službama“. [29]

Poznati sajt pink.rs prenosi tekst u kome se između ostalog kaže da: „Zapad opravdano apostrofira 'džamijsku rutu' kao najopasniji momenat ove godine kad je reč o migraciji ljudi sa Bliskog istoka. Ono što se ne saopštava je da su paradžemati u BiH već označeni punktovi za sve bivše pripadnike Islamske države i Al Kaide koji beže iz poraženih delova nekadašnje Islamske države u Siriji, Iraku i Avganistanu - navodi Galijašević.

Prema bezbednosnim podacima, u Bosnu se za poslednjih nekoliko godina vratio značajan broj nekadašnjih komandanata Mudžahedinske šure, Al Kaide, Islamske države i Muslimanskog bratstva.

- „Najpre je došao 'otac bosanskog vahabizma' Imad Al Misri Faragala Ahmed zvani Eslam Durmo - jedan od organizatora terorističkog napada u Luksoru kada su ubijene desetine zapadnih turista. Zatim su iz američke baze u Gantanamu u BiH stigla petorica pripadnika tzv. Alžirske grupe: Omar Boudela Hadž, Muhamed Nehle, Muhamed Ait Idr, Lakhdar Boumedijen i Saber Lahmar Labar. U Bosnu je takođe vraćen i Tarek Mahmod Ahmad al Salah, najveći Al Kaidin stručnjak za specijalne eksplozive, učesnik Tarnak farm kampa za obuku terorista na upravljanju minsko-eksplozivnim sredstvima - navodi Galijašević“. [27]

Na sajtu VOA može se pronaći sledeći sadržaj: „Bosna i Hercegovina očekuje najveći broj povratnika iz Sirije i Iraka, među njima je i 80-oro dece koja su rođena u Islamskoj državi i koji

nemaju nikakva dokumenta. Takođe je problem i sa ženama koja nemaju nikakva dokumenta, jer su ih izgubile, nisu imale ili su im istekla“. [30]

„S obzirom da ne postoji program koji bi se u BiH bavio ljudima na izdržavanju kazne u zatvorima i njihovim porodicama koji su izvan zatvora, oni se vraćaju u zajednicu bez da se iko bavio njihovim pitanjima. Pri tome se ne govori samo o pretnji za institucije države, jer neke od tih osoba su veoma traumatizovane pa su one kao takve pretnja za zajednicu. Za rešavanje su potrebni resursi i ekspertiza koju trenutno vlada BiH nema na raspolaganju.

Strani borci su najvidljiviji deo problema, jer sa svojim porodicama dolaze u društvo koje nije prilično otvoreno prema njima, pa se moraju suočiti sa realnošću koja se nije mnogo promenila od trenutka kada su otišli sa Balkana. Prema tome, ako ne postoje pravni programi rehabilitacije, zašto se misli da će se strani borci rehabilitovati sami od sebe u istom okruženju iz kojeg su i nastali i radikalizovali. Sada im je ideologija zbog organizacija u Siriji i Iraku kojim su se pridružili, još više ukorenjena, uz to sa iskustvom ratovanja u mrežama u kojima su dobro povezani.

„Fokus mora biti na mladima jer njima će trebati više vremena za rehabilitaciju, a ne za integraciju, jer su rođeni i odgajani tamo i ne razumeju društvo koje ih je primilo. To je dugoročan proces brige. Problem nasilnog ekstremizma nije izolovan na jednu državu ili regiju. Nije dobro posmatrati samo jednu državu ili regiju, budući da političke granice na Balkanu ne znače mnogo. Mora se ići na preko graničnu saradnju, ali pravu saradnju, a ne samo na potpisivanje memoranduma o saradnji, tako da mora biti razmene podataka i koordinaciji drugde uočenih trendova. Tako recimo danas (april 2019) BiH sa 60 povratnika nije prva po broju, jer se na Kosovo vratilo 130, a u Makedoniju blizu 90, tako da oni trenutno imaju veći problem sa povratnicima. Problem je u tome ko je ostao u Siriji i Iraku i ko će doći. Upravo Bosna ima najveću grupu ljudi koja se tamo nalazi i koja čeka na povratak. Tako da bi bilo dobro što pre preduzeti korake, dok još ima vremena“. [30]

Na pitanje kolika je važnost i uloga pojedinaca u ISIL-u, govori i podatak da sem običnih boraca, izvestan broj lica je imao i visoku ulogu u stvaranju i osiguranju bezbednosti te države. Tako su: „Vlasti u BiH uhapsile su, u naselju Grbavica u centru Sarajeva u julu 2018. Mirsada Kandića, rođenog u Peći (1981), kosovskog državljanina sa američkom Zelenom kartom, čiji roditelji su poreklom iz Crne Gore.

Iste godine krajem oktobra vlasti BiH su Mirsada izručile u SAD gde je pred sudom u New Yorku optužen po pet točaka optužnice. Za njega je ministar sigurnosti BiH Dragan Mektić kazao da je bio "jedan od najtraženijih terorista na svijetu" te "na neki način šef obavještajne službe 'Islamske države'".[24]

Kolika je razgranatost i snaga mreže ekstremnih militantata povratnika govori i sledeći podatak koji je izneo Dragan Mektić: „Kandić je imao 10 različitih identiteta, a u BiH je ušao s pasošem Kosova, na ime Ivana Popovića.“ Ova osoba je organizovala je najmanje 20.000 prelazaka na teritoriju pod kontrolom Islamske države, koja ga je zadužila da proverava osobe koje su iz zapadnih zemalja želele da se pridruže ovoj terorističkoj organizaciji.“ [31]

3.1. Psihološki profil ekstremiste povratnika

Pre dolaska u fazu povratnika sa ratišta, muslimanski ekstremisti su prethodno u potrazi za odgovorima postavili sebi visoke ciljeve u razmišljanju da je religija kojoj teže, način da se opravda određena nasilna ideologija. Bilo da je ekstremista konvertit ili je musliman po rođenju, oni smatraju da rade nešto jedinstveno, neponovljivo i da je njihova uloga u stvaranju Ummeta, njihov životni moto. Zato se osećaju kao deo jedne izabrane grupe od strane Boga, i da su posebni ljudi koji zajedno čine nešto daleko veće od njih samih. Ekstremisti imaju viziju da je njihova uloga da služe mnogo većem cilju nego što mogu i da zamisle i da je svaka žrtva mala u odnosu na ono što se želi postići, jer to rade u ime Boga. Zato ekstremisti ne prezaju da učine sve što im se naredi od ljudi koji ih vode jer su oni dati od Boga. Za svoje zasluge oni očekuju nagradu, raj i večnu slavu, jer je to motivacija koja se uči od samog detinjstva. Zato majke koje odgajaju decu imaju vrlo važnu ulogu u stvaranju i usađivanju ekstremističke ideologije, do te mere da se za mnoge ekstremiste kaže da su im „isprani mozgovi“, u želji da budu deo nečega što je večno. Biti bombaš samoubica, za mnoge je ljude predstavljalo ludilo, međutim većina eminentnih stručnjaka sa polja psihologije slažu se da su to ljudi sa stabilnom psihološkom ličnošću. Da bi značaj poruke koju šalje bombaš samoubica bio veći i istovremeno kredibilniji, teroristički lideri radije biraju najstabilnije i najobrazovanije ljude za ove zadatke. To dovodi do toga da se profil bombaša samoubice ne može sačiniti, a što je još gore, ne mogu se unapred prepoznati obeležja bombaša samoubice, jer se nikakve verske, kulturne ili političke različitosti ne čine predodređenost za nasilni ekstremizam.

Lično žrtvovanje konvertita ili muslimanskog ekstremiste po rođenju, čini akt obraćanja Bogu, kao dokaz potpune vere. Bez obzira na to što su mnoge psihološke institucije pokušale da pronađu model psihološkog profila ekstremiste i povratnika to se nije desilo. Cilj je da se predupredi terorista povratnik od činjenja terorističkih dela u državi u koju će se vratiti. Na žalost ne postoji profil teroriste, a tako ni povratnika iz Kalifata. Iako mnoge studije slučaja i doktrine govore da ne postoji veza između vere i verskog terorizma, treba podsetiti na samo jedan podatak: nisu svi

selafisti teroristi niti fundamentalisti, ali svi koji su otišli u Kalifat radi emigracije ili priključenja borbi za Ummet, bili su iz redova selafista.

Evidentno je da je potrebno dalje istraživanje ove kategorije lica, koji će uključiti sve pokazatelje stanja povratnika iz Kalifata. Realnost na terenu govori da je neophodno planiranje daljih mera, kako bi se izradili programi rehabilitacije povratnika i njihova reintegracija i uključenje u zajednicu i da se spreči dalje širenje radikalizacije, kao i prekida puta radikalizacije. Sam prekid radikalizacije ne može biti zajednički za sve povratnike, nego se mora studiozno raditi od slučaja do slučaja i svakom na jedinstven način pristupiti. U svakom slučaju u proces rehabilitacije povratnika moraju svi aspekti biti uključeni, od zatvorskih službenika, porodice, verskog imama, pa i angažovanje psihoterapeuta.

3.2. Razlozi za povratak

Svakako da je jedan od razloga za povratak ljudi sa ratišta vreme zbunjenosti kada se nije znalo ko se protiv koga bori i zašto. To je proizvelo veliku razočaranost ljudi i ispunilo ih grižom savesti. To nas navodi na pretpostavku da su osobe koje su provele vreme na stranim ratištima sa velikim traumatskim iskustvima, što povećava težnju za povratkom u mirnu zajednicu, koja će omogućiti rehabilitaciju, i duševni oporavak, pre nastavka borbe.

„Najveći broj od skoro 70 ljudi iz BiH koji su do sada poginuli, nije poginuo u borbama ni protiv Šiita ni protiv Asada, nego su najčešće ginuli u međusobnim sukobima vojnih frakcija u kojima su sami bili. Nakon početka tog sukoba 2014. godine, značajno je opao broj ljudi koji su (iz Bosne) putovali u Siriju i Irak. To se u tom trenutku zvalo Fitna – vreme zbunjenosti. Nije se znalo ko je ko“. [13] Ovaj osećaj razočaranosti prati mnoge koji se vraćaju kući, a koji su prethodno tamo otišli sa namerom da se više ne vrate u matičnu državu.

Jedan od razloga za povratak je zarobljavanje. To su osobe koje su zarobljene u borbi i koji protiv svoje volje bivaju vraćani u zemlje odakle dolaze.

Jedan broj pristalica Islamske države vraćen je nazad kako bi mogli u pravom trenutku da izvrše napad na ciljeve kod kuće. Pojedini od njih su samovoljno krenuli put kuće smatrajući da bi mogli mnogo više da učine za svoju stvar nego u Siriji ili Iraku, gde su vodili borbe.

Očigledno je da svaki od povratnika mora se analizirati i posmatrati pod lupom, kako bi se utvrdili razlozi za povratak i sprečile njihove moguće terorističke radnje ili aktivnost na daljoj indoktrinaciji i zavođenje novih pristalica.

3.1.1. Razlog za povratak- povoljna kaznena politika u BiH

Jedan od razloga za povratak je i povoljnost koju pruža Ustavu BiH i važeći zakoni, prema kojima je BiH obavezna primiti svakog svog državljanina, uključujući i one koji su u inostranstvu počinili kaznena dela pa i sudelovali u terorističkim aktivnostima.

„Velika popustljivost u zakonodavstvu BiH je ozbiljan razlog za povratak militantata u BiH, primer sa kraja 2018 godine, za bosanskog državljanina koji je osuđen u Nemačkoj, jer je sakupljao i slao novac te nabavljao određena vozila koja su isporučena terorističkoj skupini "Junud el Sham" (Vojnici Sirije). Ovo lice su, u BiH, po dogovoru s kolegama iz Nemačke, dočekali istražitelji Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA) i obavili informativni razgovor s njim, nakon čega je pušten, jer u BiH, kako je saopšteno iz SIPA-e, ne postoji pravna osnova za njegovo zadržavanje! Problem je što BiH nema potencijal da se izbori sa povratnicima i da ih na pravi način uvedu u zajednicu, jer su problem brojevi koji su daleko veći nego kod drugih država, a kapaciteti praktično ne postoje. Problem uključenja povratnika u društvo su i niske kazne i nepostojanje programa obuke u zatvorima. Tako do aprila 2019. godine procesuirano je 24 osobe kod kojih je prosečna kazna za odlazak na strana ratišta godina i deset meseci, što je ekstremno nisko u poređenju sa drugim državama. Suprotno od toga prosečna kazna u zemljama EU je 5 godina, a u SAD kazne čak i materijalno pomaganje Islamskoj državi su prosečno 13,5 godina.“ [30]

Primer „mekane“ sankcione politike iznosi radio Slobodna Evropa u tekstu pod naslovom *Militanti ISIL-a vraćaju se kući, kako će ih prihvatiti BiH i Kosovo: „Jasmin Jašarević je pred Sudom BiH osuđen na godinu i četiri meseca zatvorske kazne koju je počeo služiti krajem juna 2017. godine, u predmetu u kojem su osuđeni i Enes Mešić na tri, Adem Karamuja na dvije, Mirza Kapić na godinu i deset meseci, Salko Imamović na godinu i četiri meseca, Ibro Delić na godinu i 10 meseci, a Samir Hadžalić na godinu zatvora.“ [23]*

3.1.2. Razlog za povratak-prestanak volje za zločinima

ISIL, ideološki najekstremnija džihadistička grupa, počinila je stravične zločine prema svom narodu i pripadnicima drugih frakcija i grupa. Ovo brutalno nasilje u početku je privlačilo najviše stranih terorističkih boraca, odnosno dobrovoljaca. Istovremeno ovi dobrovoljci su činili dodatne zločine, tako da se spirala zločina sve više odmotavala. To je uticalo na buduće ponašanje terorističke grupe ISIL, tako što se ističu „političko verski komesari“ koji promovišu ideologiju ove verske države, čime direktno utiču na odluke.

Dok ISIL pokušava u potpunosti upravljati osvojenom teritorijom koju je proglasilo Islamskom državom, istovremeno se dešavaju zločini prema narodu koji živi na toj teritoriji. ISIL se nije odrekao masovnih pogubljenja, uključujući i obavezna obezglavljenja i raspeća ljudi, sa ciljem da uplaši svoje neprijatelje i privuče nove regrute. Taj zločinački pir u mnogim borcima je stvorilo grozotu i gađenje prema ratu i učestvovanju u njemu. Čerečenje male dece i nevinih osoba, ostavljalo je trajne psihičke posledice i na učesnike i posmatrače. Jedni od njih bi postajali još žedniji tuđe krvi dok bi drugi želeli da se izvuku iz svega toga. Kao rezultat zločina pojavljuju se povratnici koji žele da izađu iz strahota rata. Pitanje, koji mnogi postavljaju, svakako je mogućnost uklapanja tih ljudi u normalan su život sa komšijama, koji bi de fakto na prethodnom ratištu, kao sekularne osobe, bile izložene zločinu i izivljavanju verskih fanatika.

Ovo uključivanje stranih krvožednih terorističkih boraca, trajno utiče na stabilnost Islamske države i Kalifata u celosti. Ovakvi borci ne mogu se uključiti u bilo kakvo normalno društvo, što utiče na ponašanje i talasanje društva u kome se nalaze. Radi stabilnosti ovi krvožedni ljudi se prvi isturaju na frontu kako bi ranije poginuli ili bivaju ubijeni. Ta nepravda (sa stanovišta krvožednog borca koji se fanatizmom bori za ideologiju) utiče na pojavu povratnika sa ratišta i iz ove grupe ljudi. Njihov povratak predstavlja bezbednosnu pretnju najvišeg ranga. Opasnost od povratka na zversko ubijanje i činjenje drugih zločina je velika i stalno prisutna. Zato se od organa bezbednosti očekuje i zahteva prepoznavanje ovih zločinaca i njihovih zločina. Za mnoge države zapadne Evrope je nerešena enigma šta činiti nakon prepoznavanja ovog tipa ljudi.

3.1.3. Razlog za povratak- nastavak subverzivnog delovanja u matičnoj državi

Izvestan broj terorista, čiji je odlazak na ratište ostao neopažen od strane službi bezbednosti, nakon povratka mora ostati nezapažen od okruženja. To ih navodi da pronađu redovne poslove, kako bi postali finansijski nezavisni. Komunikacija sa drugim istomišljenicima se obavlja isključivo preko zajedničkih e-mailova koji se nikada ne šalju i preko igrice i zabava, koje se teško mogu uočiti i prepoznati kao sredstvo komunikacije. Okupljanje se obavlja u vrlo malim grupama, jer ne mogu verovati nikome koga sretnu. Najsloženiji problem za njih je taj što teško mogu doći u posed eksplozivnih naprava bez potencijalne sumnje. Tako smo svedoci da pojedini teroristi sagore od nestrpljenja i na ulici sa hladnim oružjem uz povike, „ Bog je veliki“, žele likvidirati što je moguće više „nevernika“.

Sigurne kuće koje oni stvaraju su vrlo opasna mesta jer se na jednom mestu mogu skupiti veliki broj ljudi, koji će se međusobno upoznati, razmeniti kontakte i isplanirati velike terorističke akcije.

Jedina mogućnost za rano otkrivanje ovih sigurnih kuća su sredstva komunikacije, koje se prate i prisluškuju. Kada službe bezbednosti saznaju za lokaciju sigurne kuće, po pravilu nastoje infiltrirati svoje ljude, kako bi se skupili podaci o ličnostima koji tu učestvuju i planiranim akcijama.

Put do kuće često vodi preko sigurnih kuća na teritorijama Sirije i Iraka gde se zadržavaju najvećim brojem strani teroristički borci iz zapadnih zemalja. Međutim nisu samo Sirija i Irak zemlje koje imaju sigurne kuće. Zemlje poput u većem Somalije, delova Jemena, plemenskim teritorijama u Pakistanu kao i pojedinim delovima Avganistana i Alžira na teritorijama koje drže džihadisti dugi niz godina. Osim navedenih zemalja povratnici često jedan vreme borave u Libiji i severnoj Nigeriji. Takođe jedan deo boraca boravi u oblasti Sahela koja deli Saharu od Sudana.

No nisu samo sigurne kuće, mesta na kojima teroristi borave na putu prema kući. Izvestan broj njih prinudno boravi u zarobljeničkim logorima i zatvorima. Tako većina militantata iz Bosne i Hercegovine koji su zarobljeni od strane kurdskih boraca nalaze se, u zatvoru Malikija na severu Sirije, u blizini grada Kamišli. Žene militantkinje iz BiH i žene sa decom se nalaze u istom mestu u kampu za izbeglice pod nazivom Roj. U ovom kampu se vrše provere žena i dece, od kojih su mnoga rođena u Siriji ili Iraku i ne poseduju nikakva dokumenta. U poslednje vreme mediji u BiH dosta posvećuju prostora povezivanju porodica i dovođenju dece koja nemaju nikakva dokumenta jer su rođena u Kalifatu.

3.1.4. Razlog za povratak- uništenje ISIL-a u vojnom sukobu

Na sirijskom ratištu došlo je do velikih promena kada se Rusija 30.09.2015. uključila otvoreno u vojni sukob na legitimni poziv Sirijskog predsednika Bašar Al Asada. Rusija se priključila kako bi sprečila nameru islamista da ako uspeju u Siriji, vrata se na teritoriju Rusije i da pokrene sve muslimanske južne zemlje i pokrajine. Rusija je zahvaljujući upotrebi savremenih vazdušnih snaga sistematski i svakodnevno uklanjala formacijske snage koje su bile u ISIL-u. Bez vazdušnih snaga, dobijanje rata i poraz Kalifata, bio bi težak zadatak na terenu.

Prema podacima do kraja 2017. godine, rusko-sirijska koalicija eliminisala je preko 60000 džihadista i oslobodila više od 1000 naselja, pri čemu treba posebno izdvojiti strateške gradove kao što su Aleppo, Abu Kemal, Akerbat, Deir ez-Zor, Meyadin i Palmiru. To je izazvalo talase povratnika koji su koristili priliku da se preko Turske vrata u svoje matične države porekla.

Idlib i dalje kontrolišu terorističke grupe, od kojih je čak 85% terorista povezano sa HTS. U Idlibu su samo preostali teroristički borci koji su poreklom iz Sirije, jer su ostali strani teroristički borci ili ubijeni ili su pobjegli, a kod nas su predstavljeni kao povratnici sa ratišta.

Za povratnike dodatni stimulans za odlazak iz zemlje je taj što SAD i Kurdi drže 70% sirijskih nacionalnih naftnih resursa i postrojenja za proizvodnju gasa. Oni su potpuno nelegalno okupirali taj prostor i teže da održe stalnu napetost i ratno stanje, kako bi svakodnevno izvlačili velike količine nafte i gasa. Ova naftno gasna postrojenja su bila u rukama ISIL-a što je za njih bio stalni izvor deviznog priliva iz Turske. Taj priliv je omogućavao da se država održi, a da borci na frontu dobijaju stalni priliv novčanih sredstava. Prestankom dotoka deviza od nafte, prestalo je finansiranje vojske na terenu, što je izazvalo nedostatak osnovnih elementarnih sredstava koja su potrebna na prvoj borbenoj liniji.

Dževad Galijašević u intervjuu za youtube kanal kaže „*Poraz Islamske države je bio neminovan nakon uključenja Rusije u sukob. Iskusi borci znali su da je vreme za povratak. Mnogi su u prvim danima početka Ruskog angažovanja počeli da se vraćaju nazad, svojim domovima.*“ [24]

Poverenje u SAD dodatno opada jer zapad nije više najvažniji geopolitički i vojni igrač u zoni zahvaćenoj sukobima. SAD su nametnule sankcije, što je uzrokovalo blisko povezivanje Sirije i Irana i uključivanje Hezbolaha i Iranske revolucionarne garde u borbu protiv terorista. To je dodatno izazvalo pad morala kod terorističkih boraca, pa su mnogi odlučili da se vrate. Pored toga, politika sankcija koju sprovodi SAD i zemlje NATO pakta svi prepoznaju da je osuđena na propast, jer SAD i Zapadne države EU više nisu centar proizvodnje čak ni napredne visoko tehnološke robe, a koalicija sa Rusijom i Kinom omogućava potpuno novu strategiju na bliskom istoku zahvaćenom ratnim sukobima.

3.2. Odnos međunarodne zajednice prema povratnicima

Najveća zabrinutost međunarodne zajednice je svakako ponavljanje incidenta od 11. septembra, jer se vraćaju obučene i dobro uvežbane osobe, sa naprednim znanjima. Naročito je opasno znanje iz nuklearne fizike i pristup nuklearnim objektima za proizvodnju električne struje. Incident iz Černobila bi se mogao postati incident sa vrlo skromnim razmerama, u odnosu na potencijalne incidente koji bi mogli čitav kontinent raseliti. Pojedini objekti mogu čitavu populaciju kontinent Evrope naterati na odlazak. Retki delovi bi ostali naseljeni i Evropa bi mogla ostati sa samo nekoliko miliona stanovnika. Takvi scenariji vladama teraju strah u kosti, i tera ih na konstantan odgovor i pripremu svih bezbednosnih službi.

Ključ za adekvatan odgovor međunarodne zajednice na pojavu povratnika je svakako u načinu prepoznavanja i vođenje evidencije osoba koje su učestvovalе u stranim vojnim ili paravojnim terorističkim formacijama. Današnje vreme u kojem je omogućeno brzo prebacivanje osoba preko evropskog kontinenta, često lako zavara trag učesnika u terorističkim operacijama u područjima naglašenih ratnih dešavanja. Bliska porodica i familija često iznose neistinite podatke i zavode komšiluk i prijatelje da je terorista na privremenom radu u inostranstvu, a zapravo je hiljadama kilometara daleko od toga.

Mnogi radnici u zapadnoj Evropi rade „na crno“ i o njima nema nikakvih podataka. Jedan od najvažnijih faktora bezbednosti je uvođenje zajedničke evidencije kako bi se sprečio nestanak osoba u dužem vremenskom periodu, pri čemu se ne zna njihova uloga u čitavom procesu radikalizacije i terorizma. Svesni da su stalno izloženi pritisku međunarodne zajednice, regrutacija i slanje boraca na ratišta se obavlja u najviše mogućoj tajnovitosti.

Odnos međunarodne zajednice prema osobama koje bi se mogle nazvati „strani teroristički borci“, odnosno teroristi, je u priličnoj meri šarenolik i nejedinstven. Posledica toga je nepostojanje autentične definicije ova dva pojma, kako bi se u okviru međunarodnog prava na jedinstven način pristupilo ovoj problematici. Smisao je sprečavanje povratnika da izvrše terorističke napade u matičnim državama. Ova vrsta terorizma nema granica po pitanju nacionalnosti ili teritorijalne pripadnosti, pa se kao mete pojavljuju ne samo važne i uticajne ličnosti, strateški objekti i sl, nego se pojavljuju i potpuno nevažni ljudi, često nevine komšije, koje su prethodno primile povratnika u suživot.

Međunarodna zajednica pokušava da uvede zajedničke kriterijume kako bi se na pravilan način razmotrio profil osoba koji se najčešće vrbuju, radikalizuju i regrutuju.

Regrutovana osoba bilo kog pola u stranu terorističku paravojnu formaciju, mogla bi se nazvati strani teroristički borac. Osobe koje su učestvovalе u borbama, videle ili učestvovalе u ubistvima i zverstvima mora da ima različit kriterijum prilikom asimilacije u društvo. Jedno od najvažnijih pitanja svakako je kako definisati **strane terorističke borce**, odnosno povratnike po grupama. To znači da moraju da se uvedu zajednički kriterijumi po kojima bi se povratnici mogli svrstati u različite grupe koje će različitim putem stići pre ili kasnije do istog cilja deradikalizacije, rehabilitacije, reintegracije u društvo i sl. Ovo su vrlo složeni problemi određivanja kazneno popravnih postupaka, ali i složenih multidisciplinarnih poteza koji moraju da se sprovedu kod osoba koje su bili u kazneno popravnoj ustanovi i onih kojima su izrečene blage uslovne kazne.

Pred međunarodnom zajednicom su izazovi kako bi se različiti politički sistemi uskladili u zajedničku akciju svih društveno-političkih i sigurnosnih faktora koji će obezbediti zaštitu postojećeg sistema vrednosti.

Ni SAD nisu izuzeti iz ovog slučaja. U periodu od 2010-2014 godine preko 100 boraca iz Amerike se pridružilo džihadističkim formacijama u Avganistanu, Jemenu, Pakistanu i Somaliji.

„Različite organizacije UN-a usmerile su pažnju na žene i nasilni ekstremizam, kao i na izmenu zakonodavstva kako bi mere rehabilitacije povratnika sa stranih ratišta postale obavezne.

U saradnji s OSCE-om, IZ je organizirala obuke za više od 1.000 imama i razvila online modul o nasilnom ekstremizmu, zločinima iz mržnje i diskriminaciji. IZ je izradila i strateški dokument o integraciji grupa i pojedinaca koji deluju izvan nadležnosti zvaničnih struktura IZ-a, koji je uključivao mere borbe protiv nasilnog ekstremizma fokusirane na edukaciju imama i verskih učitelja, kako bi oni stekli znanje da se bave konceptima poput tekfira i doktrine haridžija.

IZ je uspostavila mrežu mladih sa podružnicama u zajednicama širom BiH i imenovala koordinate za ženski aktivizam.“ [6]

Faktori otpornosti jedne zajednice u stvaranju radikalnih nasilnih organizacija i njihovih sledbenika su: Ideje, institucije, pitanja, trendovi ili vrednosti koje omogućavaju pojedincima i zajednicama da se odupru ili spreče nasilje.

Lideri Evropske unije zajedno sa liderima država članica Evropske unije održali su Sofiji zajednički sastanak posvećen međudržavnoj saradnji sa zemljama Balkana, kako bi se sprečio rad organizovanog kriminala, terorizma i drugih aspekata koji utiču na pitanje unutrašnje bezbednosti. Između ostalog u tački 11, je prepoznat terorizam kao jedan od glavnih problema bezbednosti. Deklaracija iz Sofije od 17-18.05.2018. godine prepoznaje problematiku terorizma i predlaže saradnja država Balkana, na suzbijanju ove pojave, kroz razmenu informacija.

Međunarodna zajednica u dokumentu pod naslovom „SAOPŠTENJE KOMISIJE UPUĆENO EVROPSKOM PARLAMENTU, SAVETU, EVROPSKOM EKONOMSKOM I SOCIJALNOM KOMITETU I KOMITETU REGIONA“ donetog u Strazburu 06.02.2018. godine između ostalog na stranama 11 i 12 nalaže i sledeće zemljama Balkana: *„Verodostojna perspektiva proširenja za Zapadni Balkan i pojačano angažovanje EU na Zapadnom Balkanu „Veće angažovanje u borbi protiv terorizma i radikalizacije trebalo bi da obuhvata jačanje strateških, zakonodavnih i institucionalnih kapaciteta u partnerskim zemljama, nadovezujući se na dijaloge o borbi protiv terorizma i zajedničke akcione planove, kao i dalje angažovanje stručnjaka u oblasti borbe protiv terorizma na Zapadnom Balkanu.“ [31]*

Deklaracija između ostalog ističe i sledeće: „Jačanje angažovanja u oblasti bezbednosti i migracija, što podrazumeva: - pojačati zajednički rad na borbi protiv terorizma i sprečavanju radikalizacije i nasilnog ekstremizma, u skladu sa inicijativom za borbu protiv terorizma na Zapadnom Balkanu i značajno poboljšati operativnu saradnju u borbi protiv međunarodnog organizovanog kriminala u prioritetnim oblastima kao što su vatreno oružje, droga, krijumčarenje migranata i trgovina ljudima.“ [31]

Ured ujedinjenih naroda za droge i kriminal iz Beča izdao je edukativni dokument namenjen edukaciji osoba koji rade na prevenciji i suzbijanju terorističkih aktivnosti u Evropi, kao i osobama koje se bave krivično pravnim procesuiranjem povratnika ratom zahvaćenih područja Kalifata, pod nazivom: „ Strani teroristički borci Priručnik za institucije za edukaciju sudija i tužilaca u Jugoistočnoj Evropi“, ažuriran 2019. godine.

Dokument sadrži najnovija saznanja i veštine kako se odupreti pošasti zvanoj fenomen povratnika i strani teroristički borci.

Iz ovog dokumenta treba izdvojiti, način kako se razvrstavaju tipovi stranih terorističkih boraca koji su otišli u Kalifat:

- „Tražilac osvete“: frustriran i ljut strani teroristički borac traži ventil za tu frustraciju i ljutnju u nekoj osobi, grupi ili subjektu u kojem vidi krivca.

- „Tražilac statusa“: ovaj strani teroristički borac traži priznanje i poštovanje drugih.

- „Tražilac identiteta“: primarno motiviran potrebom da pripada i bude dio nečeg smislenog, ovaj strani teroristički borac traži definiciju svog identiteta ili samo-ostvarenje kroz pripadnost grupi.

- „Tražilac uzbuđenja“: grupa privlači stranog terorističkog borca jer obećava uzbuđenja, avanturu i slavu. [32]

Nepostojanje jedinstvenog profila ličnosti, otežava zadatak prepoznavanja i sprečavanja indoktrinacije, radikalizacije i odlaska na ratišta.

3.3. Otpor međunarodne zajednice prihvatanju i reintegraciji povratnika iz ISIL-a

„Što se tiče Evropske unije (EU), šefovi diplomatija su prethodnih dana pokušavali doći do predloga nekog zajedničkog rešenja, no ono bi moglo doživjeti sudbinu slično sporazumu o raspodeli izbeglica i migranata koji nije nikad u potpunosti zaživeo.

Mađarska se, između ostalih, oštro protivi povratku stranih boraca i njihovih žena i dece, britanske vlasti razmišljaju o oduzimanju državljanstva takvim osobama, nemačke vlasti nisu izričito protiv, ali su za povratak "uz određene uslove", u Belgiji je sud morao narediti vlastima da mora raditi na povratku žena i dece, koja su belgijski državljani, koje su se žalile na tu odluku. Iz Francuske, Holandije, Švajcarske i nekih drugih zemalja stižu mišljenja da bi se "stranim" borcima koji su počinili ratne i druge zločine trebalo suditi tamo gde su ih i počinili – u Siriji i Iraku gde su desetine uhapšenih ISIL-ovaca već "po kratkom postupku" osuđeni i na smrtne kazne vešanjem.“ [23]

"Nećemo nimalo oklevati kad se nađemo u situaciji da možemo sprečiti povratak u Britaniju bilo koga ko je podržavao terorističke organizacije u inostranstvu", naglasio je britanski ministar unutarnjih poslova Sajid Javid, kako ga je 19. februara 2019. citirala novinska agencija Reuters, u tekstu pod nazivom Militanti ISIL-a vraćaju se kući, kako će ih prihvatiti BiH i Kosovo? Danske vlasti, koju čine konzervativci i desničari, planiraju jedno ostrvo na severu države pretvoriti u mesto na kojem će smestiti povratnike iz Sirije ili Iraka, zajedno s migrantima kojima su odbijeni zahtevi za azil, a koje ne mogu deportirati natrag u njihove zemlje kao i one imigrante čiji se zahtevi razmatraju, a koji počine neko kazneno delo.

Francuska zvanična politika je do sad kategorično odbijala primiti natrag borce i njihove žene, a francuski ministar spoljnih poslova Jean-Yves Le Drian, o njima je govorio kao "neprijateljima nacije koji se trebaju suočiti s pravdom ili u Siriji ili Iraku". Pariz je do sad pokušavao vratiti u zemlju samo maloletnike i to analizirajući pojedinačno svaki slučaj.

"Nemačka će primiti natrag strane borce 'Islamske države' i njihove obitelji ako uspiju dokazati svoje identitete i ako ne predstavljaju ozbiljnu sigurnosnu prijetnju. Zbog sigurnosti naše zemlje nemačka Vlada mora postaviti jasne uslove za povratak bivših boraca ISIL-a koji imaju nemačko državljanstvo. Nemačke vlasti također trebaju razmotriti svaki pojedinačni slučaj pre nego što se bilo tko ukrca na avion za Nemačku kako bismo otkrili da li su bivši borci traženi u drugoj zemlji. Nisam previše zainteresovan za repatrijaciju stranih boraca ukoliko su osumnjičeni za ozbiljna kaznena dela. Takođe, žene i deca boraca neće primiti 'blanko čekove'", naglasio je za Süddeutsche Zeitung njemački ministar unutarnjih poslova Horst Seehofer koji je i čelnik Kršćansko-demokratske unije (CSU).

Ministar spoljnih poslova Holandije Stef Blok na sastanku šefova diplomatije zemalja članica EU-a kazao da "neće primati nazad borce ISIL-a", ali i da "sudjenje u Iraku nije opcija ako im tamo prethodi smrtna kazna".

"Smemo li ugrožavati Švajcarce repatriacijom osoba koje su svojom slobodnom voljom otišle boriti se u ratu u Siriji i Iraku? Sakupljanje dokaza je dovoljno teško i na mestu događaja, pa zamislite da švajcarski sudovi odjednom moraju suditi za nešto što se desilo u Siriji. Je li im moguće suditi tamo? To je ono što ja preferiram", naglasila je Keller-Sutter švajcarska ministarka pravosuđa. Militanti "Islamske države" (ISIL) držali su teritoriju od sirijskog grada Alepa na istoku do iračkog grada Mosula na zapadu na kojem je živjelo nekoliko miliona stanovnika i veličine Velike Britanije..“ [23]

Ni SAD nisu pošteđene muslimanskih fanatika koji su se pod plaštom izbeglica doselio u tu zemlju. Iz jedne velike grupe Somalijaca koji su došli u Američku državu Minesotu, i koji su na najljubazniji način primljeni u društvo, na ratišta bliskog istoka vratilo se više od 40 lica, od kojih jedan deo se vratio u Ameriku. Regrutna baza čini grupa mladića koji se nisu mogli sintetizovati u civilizovano američko društvo. Jedan deo onih koji su otišli u Somaliju su bili članovi uličnih bandi, a drugi deo je već imao kriminalni dosije. Ovi dobrovoljci su se priključili al Shababu, jednoj od najozloglašnijih džihadističkih formacija, koji najčešće izvode napade na vojne jedinice Etiopije, ali i pogranične jedinice susednih država Kenije i Ugande jer su rasporedile svoje trupe na poziv vlade Somalije u borbi protiv al Shababa. To je osnovni razlog zašto još nema smirivanja situacije u ovoj oblasti, a samim tim nema ni povratnika iz ovog reona koji bi se vratili u SAD. Izvestan broj Amerikanaca se pridružio ISIL-u i al-Nusri, gde su učestvovali u borbama. Tačan broj nije poznat službama sigurnosti. Samo za jedan mali broj postoje podaci, tako da povratak ovih lica nazad kući, za Amerikance predstavlja neposrednu opasnost, pogotovo kada se zna da je izvestan broj onih za koje se zna da su povratnici, već učestvovalo u terorističkim akcijama na tlu Amerike. Sposobnost pojedinaca da izađu iz SAD i da borave na ratištima, a da zatim se neopaženo vrte u SAD za vlasti predstavlja veoma zabrinjavajući problem. Smatra se da u SAD već postoji infiltrirana cela mala armija „spavača“ koji samo čekaju naredbu za terorističke akcije.

„Američki predsednik Donald Tramp zapretio je da će da oslobodi na hiljade boraca Islamske države u Siriji i pošalje ih u Evropu, ako evropske zemlje ne dozvole povratak svojih građana koji su otišli da se bore u redovima teroristima, a u februaru 2019., je pozvao evropske države da od kurdskih Sirijskih demokratskih snaga (SDF), koje podržava SAD, preuzmu nekoliko stotina stranih boraca i civila koje drže u zatvorima. Kurdi predlažu rešenje da se dozvoli da zatvorenici „pobegnu“, kako bi se rešio ovaj problem sa potencijalnim povratnicima.

Zapravo oko 800 džihadista Islamske države poreklom iz evropskih zemalja trenutno su jedno vreme bili pritvoreni u severnoj Siriji, a držali su ih sirijske Demokratske snage koje podržavaju

SAD. Trampova administracija pritiska evropske vlade da vrate svoje državljane, osumnjičene da su se priključili islamskim ekstremistima, ali većina okleva da to uradi jer strahuje da su oni rizik za bezbednost ako budu vraćeni.“ [32]

Verovatno se problem dodatno usložnjava kada je povratnici koji su se vratili u SAD priznaju da su bili na ratištu ali na strani onih koji su se borili protiv džihadističkih formacija kao što su ISIL i al Nusra. Takođe postoje osobe povratnici koji su se borili u grupacijama koje su samo ratovale protiv regularne vojske Bašar al Asada. Ove grupe je podržavala SAD, pa sada te osobe ne smatra opasnim po civilno društvo Amerike.

Strah međunarodne zajednice je svakako dostupnost oružja i eksploziva. Dok je u Evropi dostupnost oružja otežana i potrebno je kupovati oružje na crnom tržištu, u SAD se oružje može kupiti u pojedinim država čak i u samoposluzi. Čak i kada teroristima nije dostupno oružje, oni mogu koristiti svoja vozila za razorno delovanje na pešake. Borbeno iskustvo nije uslov koji treba terorista da ima ukoliko svojim vozilom vrši terorizam. Tako se mogu pojaviti potpuno nova lica iz sveta terorizma za koje se ne može ni pretpostaviti da mogu da pripadaju ovoj grupaciji.

Za povratnike koji su se vratili u matične države i koji su prošli postupke resocijalizacije, uključujući i zatvorske kazne, kada se vrate na ulicu, stekli su veliki kredibilitet među svojim komšijama i prijateljima kao iskusni ratnici i džihadisti. Često okupljaju nove članove oko sebe i regrutuju dobrovoljce za odlazak na ratišta.

„Skandinavska zemlja vrlo je ležerna u pogledu desetaka svojih “povratnika”, jer se gotovo nitko od njih nije suočio s kaznenim progonom za zločine počinjene na Bliskom istoku. Suprotno tome, pojavila su se izvešća o džihadistima koji primaju beneficije i medicinsku pomoć te se upisuju u razne programe deradikalizacije.“ [33]

Suprotno od stava zemalja EU severno skandinavске zemlje imaju prilično liberalan stav prema povratnicima u njihovu zemlju. Čak je kurdski potparol rekao za švedski radio da je poznata popustljivost u Švedskoj i da je najbolje da se proces deradikalizacije obavi u njihovim kampovima, a da se deca što manje viđaju sa svojim majkama.

Zaključak

Postavlja se pitanje: Koliku realnu pretnju predstavljaju povratnici? Analizirajući problem povratnika polazi se od pretpostavke da su povratnici radikalizovani i da predstavljaju pretnju za izvršavanje terorističkih napada u zemlji povratka. Zemlje suočene sa problemom povratnika vrše značajne analize sklonosti i efikasnosti napada povratnika na domaćem terenu kao i vremenu trajanja pretnje koju mogu predstavljati. Potrebno je pronaći odgovor na pitanje za povratnika koji se umešaju u terorizam, koji je prosečni vremenski okvir za njihove pokušaje napada?

Zapadne zemlje podeljene u tome kako odgovoriti na izazove stranih boraca nakon sukoba i povratka. Strah od stalnih pretnji terorizma naterao je neke vlade da donesu zakone koji oduzimaju državljanstvo povratnicima, drugi su odbili da vrate svoje građane, čak i za krivično suđenje. S obzirom na opseg učešća stranih boraca u Sirijskom građanskom ratu i njegovo širenje u Irak, potencijalna opasnost stotine zapadnih dobrovoljaca koji su se vratili da postanu uspavani teroristi, glavni je osnov politike za koju se zemlja opredeljuje.

Postoje različite kategorije u koje se svrstavaju povratnici koji bi mogli predstavljati pretnju za matičnu državu i to:

- povratnici teroristi, koji se nikada nisu deradikalizovali i koji se vraćaju u zemlju radi izvršenja napada. Oni najčešće pokreću napade ubrzo nakon povratka.

- povratnici koji su se zaista deradikalizovali ali koji su, posle nekog vremena i različitih društvenih uticaja, ponovo radikalizovali i postali teroristi. Oni se smatraju povratnicima u terorizam i mogu pokrenuti napade i nakon nekoliko godina.

Da bi se što se utvrdilo vreme između povratka i napada ili pokušaja terorističkog napada, upoređuje sa krivičnim povratnicima, gde postoji više podataka o klasičnim kriminalnim aktivnostima.

Na primer, u Sjedinjenim Državama, decenijama podataka konstantno ukazuju da je više od 60 procenata zatvorenika ponovo uhapšeno u roku od tri godine nakon puštanja iz zatvora.

Širom zapadnih zemalja, dok je ukupna stopa kriminalnih aktivnosti poslednjih godina opala, stope povratnika u kriminal su zadržale svoj nivo, odnosno približno polovina oslobođenih kriminalaca biva uhapšena u roku od dve godine nakon puštanja iz zatvora. Ista je priča širom zapadne civilizacije. Interesantno je da je ukupna stopa kriminalnih aktivnosti poslednjih godina, statistički gledano, opala, a da pri tome povratni oblici su ostali konstantni, otprilike polovina kriminalne populacije biva uhapšena u roku od dve godine nakon puštanja iz zatvora.

Bez obzira na bilo kakvo postupanje tokom zatvora, oslobođeni osuđenici su podložni povratku nasilje, jer se oni više vraćaju na staro, odnosno svojim prethodno razvijenim društvenim mrežama i društveno-ekonomskim uslovima života. Pored toga verovatno će imati i većih poteškoća da se integrišu u redovno društvo zbog svog statusa bivšeg teroriste. Međutim, kako prolazi vreme rizik da dođe do povratka u kriminalne, odnosno u važnijem slučaju, u terorističke aktivnosti se smanjuje.

Najbitnije za uključenje teroriste povratnika u društvo je njegova potpuna asimilacija, angažovanje na radnim zadacima, obučavanje i ukazivanje poverenja. Međutim, ne sme se prenebreći da opasnost od terorističkih akcija na teritoriji Balkana je neminovna činjenica na koju ukazuje i **Prof.**

Dr Dragan Simeunović u intervjuu za Banjalučki RTV BN:

„Balkan u ovom trenutku ne mora da strahuje od rata, ali treba da strahuje od terorizma.“ [34]

Rečnik nepoznatih reči i izraza (A-Z)

Ajatolah	Je vrhovna verska titula kod šiita, druga po redu. Prva po redu je veliki ajatolah, i njih u svetu ima oko dvadeset.
Daija	Misionar ili propovjednik, onaj koji čini dawu
Dawa	Čin pozivanja ljudi u islam, preobratiteljski, misionarski rad
Desi	Muslimani i njihova kultura poreklom sa indijskog subkontineta ili južne Azije
Dženet	Arapska reč za raj, koja u bukvalnom prevodu znači vrt
Džemat	Arapska riječ za "okupljanje", označava mjesto okupljanja muslimana
Džihad	Verski rat protiv nevernika, ali i borba sa samim sobom; često se u upotrebi neispravno odnosi samo na "sveti rat" protiv nevernika
Džizja	Porez koji je u Osmanskom Carstvu jedanput godišnje plaćalo nemuslimansko stanovništvo, umesto vojne obveze
Džuma namaz	Je muslimanska je molitva petkom. Isključivo se obavlja u džematu, i to umesto podne-namaza
Emigranti	Osobe koje su ovom slučaju otišle u Islamsku državu kako bi živjele na tradicionalni verski način u kalifatu. Pogledajte reč Kalifat
Fikh	Je islamsko pravo, odnosno proširenje Šerijata (islamskog zakona). Podrazumeva i naučno razumevanje složenih islamskih izvora koji se odnose na društvena i moralna pitanja
Kalife (Halife)	vrhovni poglavari muslimana koji su vršili svetovnu i versku vlast u prvim državama posle Muhamedove smrti, obavezno izabrani iz Muhamedovog plemena Kurejš izuzev kalife Alija koji je bio zet Božijeg poslanika
Hanefijska škola	Jedna od četiri sunitске škole islamskog zakona (mezheb), koju je osnovao Abu Hanifa (ostale tri su hanbelijska, malikijska i šafijska)
Hidžra	1.U septembru 622. godine po Gregorijanskom kalendaru, Poslanik Muhammed se preselio sa prvim muslimanima iz Mekke u Medinu. Ovaj datum označava početak islamskog kalendara, prema kojem muslimani računaju vreme.
	2. „Hidžra je preseljenje iz zemlje nevjerstva u zemlju islama“
Hidžab	Marama koja pokriva glavu, vrat i grudi, ali ne i lice
Iftar	Iftar je obed koji se obavlja odmah nakon zalaska sunca, a započinje se sa tri ploda urme, kao što je to radio Poslanik Muhammed
Imam	Islamski verski poglavar koji vodi muslimane u molitvi, bilo u džamiji ili u islamskoj zajednici. Kod šiita imam je osoba izabrana od Boga i mora biti nepogrešiva i kao takav oslobođen od bilo kakvog greha. Kod šiita imama postavlja Bog i kao takvog vernik mora da bezpogovorno prati. Suprotno do toga kod sunita, imam nije naročito religiozna titula i nema takav uticaj na vernike kao kod šiita
Islamski militant	Osumljčeni terorista
Kalifat	Država koju vodi Kalif koji je politički i verski vođa i naslednik proroka Muhameda. Ova država ima za cilj da ujedini muslimane celog sveta u zajedničku versku državu u kojoj bi se živelo po pravilima iz Kur'ana. Kalif u takvoj jedinstvenoj državi bi nosio titulu „emir al-Muminin“ i bio bi istovremeno zapovednih svih muslimana sveta
Konvertit	Osoba muškog ili ženskog pola koja je promenila veru. Muslimanski konvertit je osoba koja je preuzela muslimasku veru

Mezheb	Je škola mišljenja, odnosno škola, unutar islamskog prava u sunitskim zajednicama. Tako tradicionalni sekularni bosanski islam je zasnovan na hanefijskom mezhebu, odnosno najslobodnijem učenju islama koji je otvoren za nove ideje. Takođe se služi i u Srbiji, Hrvatskoj, Albaniji i drugim državama.
Mesdžid	Je islamski objekat za molitve koji nema minaret, jer prvobitna namena nije bila da objekat bude bogomolja.
Minaret	Je toranj uz džamiju, čija prvobitna namena je bila da sa balkona omogućuje pozivanje vernika na molitvu.
Muftija	Je iz verskih vlasti koji tumači šerijat i po potrebi može dati savet koji proističe iz muslimanskog prava
Mu'min	Vernik
Namaz	Obavezna molitva u islamu
Nasilni ekstremizam	Spremnost na upotrebu nasilja ili pružanje podrške upotrebi nasilja zarad određenih političkih društvenih, ekonomskih ili ideoloških uvjerenja
Nikab	Veo za lice koji pokriva usta i nos, ostavljajući samo oči nepokrivenima
Otpadništvo	Povratak konvertita u prethodnu veru
Paradžemat	Kongregacija ili mjesto okupljanja muslimana koje nije zvanično odobrila Islamska zajednica BiH.
Radikalizacija	Proces usvajanja ekstremnih stavova i uverenja, koji često dovodi i do nasilja ili čak terorizma
Rijaset	Poglavarstvo Islamske zajednice
Sekta	Opšteprihvaćen, neutralni pojam za zatvorenu versku grupu koja može da dođe u konflikt sa većinom
Sekularna država	Je državno uređenje u kojem je država odvojena od bilo kakvog verskog uređenja
Selefijski džihadizam	Versko-politička ideologija koja zagovara nasilni džihad
Šia	Pristalica
Šiiti	Skraćenica od Ši'at Ali (Pristalice Alijeve stranke)
Šerijat	Je skup propisa i pravila po kojima je ustrojena islamska zajednica, a sa kojima se definiše muslimansko pravo
Sunnet	Arapska reč za "uobičajenu praksu"; primerna dela i učenja poslanika Muhameda
Tekfir	Vernik koji sve ljude svrstavaju u "istinske vernike" ili nevernike, nazivaju se tekfirovcima
Tevhid	Je obožavanje samo Allaha. Nijedno delo koje bude urađeno nije ispravno bez tevhida.
Tespah	Brojanice sa 33 ili 99 zrna ili bobica napravljenih od raznih materijala
Ummet	Globalna muslimanska zajednica

Literatura

- [1] Radicalisation Awareness Network: RAN MANUAL Responses to returnees: Foreign terrorist fighters and their families July 2017 https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/ran_br_a4_m10_en.pdf (17.06.2019.)
- [2] REMEMBERING THE OTHER'S OTHERS: THEORIZING THE APPROACH OF INTERNATIONAL LAW TO MUSLIM FUNDAMENTALISM By Karima Bennouna <https://www.corteidh.or.cr/tablas/r24768.pdf> (24.09.2020.)
- [3] Tekst pod naslovom: Kako je petogodišnje učešće Rusije u ratu u Siriji promijenilo odnos snaga na Bliskom Istoku i šire <https://www.logicno.com/politika/kako-je-petogodisnje-ucesce-rusije-u-ratu-u-siriji-promijenilo-odnos-snaga-na-bliskom-istoku-i-sire.html> pristup (05.10.2020.)
- [4] What ISIS Really Wants Story by Graeme Wood <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/03/what-isis-really-wants/384980/> (24.09.2020.)
- [5] A Arnautović: Selafije u Bosni i Hercegovini. <https://projects.voanews.com/salafism-in-bosnia/> Izvor VOA (10.06.2019.)
- [6] S. Turčalo i N. Veljan, Berghof foudation, Community Perspectives on the Prevention of Violent Extremism in Bosnia and Herzegovina, Atlanska inicijativa, https://www.berghof-foundation.org/fileadmin/redaktion/Publications/Other_Resources/WB_PVE/CTR_CaseStudy2_BiH_bosn.pdf (28.05.2019.)
- [7] Akbara S. Ahmed: Islam danas/Islam Today, I.B. Tauris: London and New York, 2001, str. 42-44 <http://mondo.rs/a863167/Info/Svet/Siiti-i-suniti-razlike-i-slicnosti.html> (15.06.2019).
- [8] izvor Hanefijski Mezheb: Od deset ratova koji se vode na tlu islama su sektaški ratovi vahabita i ši'ija! 2018 <https://hanefijskimezheb.wixsite.com/bosna/single-post/2018/11/08/Od-deset-ratova-koji-se-vode-na-tlu-islama-su-sekta%C5%A1ki-ratovi-vahabita-i-%C5%A1iija> (12.06.2019)
- [9] INSIDE THE CALIPHATE'S CLASSROOM Textbooks, Guidance Literature, and indoctrination Methods of the Islamic State by JACOB OLIDORT <https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus147-Olidort-5.pdf> (24.09.2020.)
- [10] Izvor SecuritySee magazin za bezbednost u tekstu: Nenad Putnik: Sajber prostor je odavno priznat kao legitimno borbeno područje <https://www.securitysee.com/2017/10/nenad-putnik-sajber-prostor-je-odavno-priznat-kao-legitimno-borbeno-podrucje/> (06.10.2020.)

- [11] Izdavač Organizacija aktivne islamske omladine. Muslimani, probudite se!
Ovo je: PLAN RUŠENJA ISLAMA. Naziv arapskog originala: Muhattatu tedmiril-islam.
Travnik.
https://archive.org/stream/PlanRusenjaIslamaUnistenjaMuslimanaUNajnovijeDoba/bs_Plan_rusenja_Islama_i_unistenja_muslimana_u_najnovije_doba_djvu.txt (07.06.2019.)
- [12] OXFORD ACADEMIC: ISIS IS NOT ISLAM': EPISTEMIC INJUSTICE, EVERYDAY RELIGION, AND YOUNG MUSLIMS' NARRATIVE RESISTANCE Sveinung Sandberg and Sarah Colvin <https://academic.oup.com/bjc/advance-article/doi/10.1093/bjc/azaa035/5843316> (24.09.2020.)
- [13] Deklaracija iz Sofije https://www.consilium.europa.eu/media/34809/sofia-declaration_sr.pdf (05.08.2019).
- [14] Edin ef. Dedić Ko su sljedbenici sunneta i džema'ata (ehlus-sunne vel-džema'a)?
07.10.2016. <https://hanefijskimezheb.wixsite.com/bosna/single-post/2016/10/07/Ko-su-sljedbenici-sunneta-i-d%C5%BEemaata-ehlus-sunne-vel-d%C5%BEemaa>.
(11.06.2019.)
- [15] Izvor Radio Slobodna Evropa- Bećirević: Islamski radikalizam manje opasan po BiH od drugih prijetnji 16.06.2017. <https://www.slobodnaevropa.org/a/bosna-i-hercegovina-islam-radikali-edina-becirevic/28559006.html> (06.06.2019.)
- [16] Izvor RTS u tekstu objavljenog pod nazivom Iranski špijuni opet aktivni u BiH?
20.10.2014. <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/region/1727465/iranski-spijuni-opet-aktivni-u-bih.html> (24.09.2019.)
- [17] izvor BBC NEWS Viewpoint: What do radical Islamists actually believe in?
<https://www.bbc.com/news/magazine-22640614> (24.09.2020.)
- [18] Salafism: From a Religious Movement to a Political Force JUAN CARLOS ANTUNEZ MORENO, NATO Joint Force Command in Brunssum, Netherlands
<http://www.seguridadinternacional.es/revista/?q=node/71> (24.09.2020.)
- [19] Understanding Muslim Identity Rethinking Fundamentalism by Gabriele Marranci
University of Western Sydney, Australia
https://dl.uswr.ac.ir/bitstream/Hannan/130542/1/Gabriele_Marranci_Understanding_Muslim_Identity_Rethinking_Fundamentalism_2009.pdf (24.09.2020.)

- [20] Izvor Telegraf u tekstu pod naslovom: Ovako islamisti vrbuju hrišćane da postanu muslimani <https://www.telegraf.rs/vesti/2065425-ovako-islamisti-vrbuju-hriscane-da-postanu-muslimani-opasnim-metodama-se-sluze-foto> (01.10.2020.)
- [21] Izvor SecuritySee magazin za bezbednost u tekstu: Ekstremista iz Srbije koji je prešao u Islam: Našao sam duhovni mir, radiću šta mi je obaveza <https://www.securitysee.com/2017/09/ekstremista-iz-srbije-koji-je-presao-u-islam-nasao-sam-duhovni-mir-radicu-sta-mi-je-obaveza/> (24.09.2020.)
- [22] C. Özdemir: Saudijska Arabija je politički, finansijski i teološki izvor "Islamske države"! 16 Nov 2018. <https://hanefijskimezheb.wixsite.com/bosna/single-post/2018/11/16/Cem-%C3%96zdemir-Saudijska-Arabija-je-politi%C4%8Dki-financijski-i-teolo%C5%A1ki-izvor-Islamske-dr%C5%BEave> (12.06.2019)
- [23] Slobodna Evropa- Militanti ISIL-a vraćaju se kući, kako će ih prihvatiti BiH i Kosovo? Od 22.02.2019 <https://www.slobodnaevropa.org/a/militanti-islamska-drzava-maticne-zemlje-povrata/29783130.html> od 22.02.2019. (13.06.2019.)
- [24] Dž.Galijašević - INTERVJU: Džihadisti su ozbiljna pretnja po bezbednost BiH <https://www.youtube.com/watch?v=vz17Td21hmk> (30.05.2019.)
- [25] D.Todorović: Sunitsko-šiitski raskol i njegove posledice na bezbednost u regionu bliskog istoka, doktorska disertacija. Beograd, 2016. god
- [26] Izvor mondo: Zašto se glože muslimani, šiiti i suniti od 05.01.2016
- [27] Izvor Srna od 27.03.2019 <https://www.nezavisne.com/novosti/bih/Nice-li-u-Stijeni-nova-Maoca/530186> (30.05.2019.)
- [28] Profesor Osman ef. Halilović Tekfirsko-haridžijska opasnost od 02.02.2019. godine <https://hanefijskimezheb.wixsite.com/bosna/single-post/2019/02/02/Tekfirskoharid%C5%BEijska-ideologija-opasnost-je-prije-svega-za-muslimane> (12.06.2019.)
- [29] Izvor ehlaus sunne <https://www.ehlaus-sunne.ba/index.php/akida/islamske-sekte/423-cetrdeset-osobina-haridzija> (11.06.2019.)
- [30] Izvor Radio Slobodna Evropa Radikalizacija kao socijalna slika BiH 04.09.2014 <https://www.slobodnaevropa.org/a/radikalizacija-kao-socijalna-slika-bih/26566880.html>. Pristup (06.06.2019)
- [31] EUROPEAN COMMISSION: COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS, A credible enlargement

perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans Strazbur, 6. 2. 2018.
godine

<https://www.mos.gov.rs/public/ck/uploads/files/EU%20Strategija%20prosirenja%20zapadni%20Balkan%202018.pdf> (05.08.2019.)

[32] Izvor Kurir: Tramp zapretio Evropi, Poslaću vam hiljade džihadista Islamske države ako ne vratite svoje građane! Od 02.08.2019. <https://www.kurir.rs/planeta/3296649/tramp-zapretio-evropi-poslacu-vam-hiljade-dzihadista-islamske-drzave-ako-ne-vratite-svoje-gradjane>
(03.08.2019.)

[33] Priručnik: Strani teroristicki borci prirucnik za institucije za edukaciju sudija i tužilaca u Jugoistocnoj Evropi izdat od ured ujedinjenih naroda za droge i kriminal iz Beča
https://www.unodc.org/pdf/terrorism/Foreign_Terrorist_Fighters_Handbook/FTF_SEE_Manual_2019_BCS_-_lekt_-_FINAL.pdf (01.10.2020.)

[34] Izvor BN u intervjuu Profesora Dr Dragana Simeunovića: Balkan treba da strahuje od terorizma <https://www.rtvbn.com/366354/Balkan-treba-da-strahuje-od-terorizma%3E>
(22.10.2020.)